

باسمه تعالی

استفاده از ظرفیت طرح جاده ابریشم جدید
در توسعه تجارت ایران با کشورهای محور مقاومت

شهریور ماه ۱۳۹۹

خلاصه مدیریتی

نیازهای اقتصادی متعددی در کشورهای محور مقاومت، به خصوص کشورهای جنگ‌زده سوریه و عراق وجود دارد که جمهوری اسلامی از توانایی لازم برای رفع آن‌ها برخوردار است. از جمله مهم‌ترین نیازها در بخش اجتماعی، ساخت مسکن است. همکاری در این حوزه زمینه‌ساز بازگشت میلیون‌ها آواره سوری و عراقی به محل زندگی خودشان خواهد شد و این امر مقدمه ایجاد ثبات اجتماعی-اقتصادی خواهد بود.

یکی از اولویت‌دارترین نیازها در بخش تولیدی، گسترش کشاورزی در دو کشور عراق و سوریه است. کشاورزی یکی از معدود فعالیت‌هایی بود که حتی در زمان جنگ به طور کامل متوقف نشد و به نظر بسیاری از کارشناسان، مهم‌ترین عامل پایداری مردم در زمان جنگ و عدم فروپاشی کامل اقتصادی در دو کشور اخیر، به خصوص سوریه، کشاورزی بوده است. کمبود برق و آسیب‌های وارده به مراکز صنعتی در کنار ترمیم زیرساخت‌های حمل‌ونقل از جمله دیگر موارد اولویت‌دار در بازسازی دو کشور سوریه و عراق به شمار می‌آید.

با این حال، مقدمه هرگونه تلاش اقتصادی به منظور رفع نیازهای اخیر، تامین امنیت است. ثبات اقتصادی از مجرای برقراری امنیت نظامی خواهد گذشت و در صورت عدم تامین امنیت، ریسک سرمایه‌گذاری به طور کامل بر عهده سرمایه‌گذار خواهد بود که این امر تاکنون مانعی جدی بر سر راه ورود سرمایه‌گذار داخلی و خارجی به اقتصاد جنگ‌زده سوریه و عراق بوده است.

لازم به ذکر است که اولویت‌های اخیر نه با نگاه صرفاً سودآور بودن برای سرمایه‌گذار ایرانی که با هدف نفع متقابل تعیین شده است. با این توضیح که مواردی در اولویت قرار گرفته‌اند که از یک سو، قدرت تامین آن‌ها در ایران وجود داشته باشد و به توسعه تجارت خارجی ایران کمک کند و از سوی دیگر، تامین آن به تقویت دو کشور سوریه و عراق و احیای قدرت اقتصادی آن‌ها به عنوان کشورهای محور مقاومت منتهی گردد.

نکته قابل تامل در این رابطه، موانع متعدد داخلی و خارجی است که از پیوند این توانایی‌ها به نیازهای موجود جلوگیری می‌کنند. مهم‌ترین آن‌ها در بعد داخل، عدم وجود نهاد متولی واحد در خصوص هدایت و تنظیم‌گری تجارت خارجی و در بعد خارجی، عدم همکاری بانک‌های فعال در چرخه دلاری با بانک‌های ایرانی است.

رفع برخی از این موانع متوقف به اقدامات داخلی اعم از قانون‌گذاری، اصلاح قوانین، تشدید نظارت‌ها و اجرای صحیح و کامل قوانین است. اما بعضی دیگر از موانع داخلی و خارجی به تعامل سازنده با کشورهای سوریه و عراق و ورود آگاهانه به تعامل با قدرت‌های اقتصادی منطقه‌ای و جهانی است. یکی از بهترین گزینه‌ها برای ایجاد همکاری‌های دو و چند جانبه کشور چین است. شاید مهم‌ترین شاخص در تحکیم روابط ایران و چین، جنگ اقتصادی آمریکا با این دو کشور آسیایی باشد. چین سال‌هاست که در قالب طرح جاده ابریشم جدید، به اقتصاد بسیاری از کشورها ورود کرده و با تقویت زیرساخت کشورهای متحد خود، جبهه‌بندی اقتصادی دنیا در آینده‌ای نه‌چندان دور را پی‌ریزی می‌کند.

با بررسی طرح جاده ابریشم جدید و شناخت ظرفیت‌های چین برای همکاری ذیل این طرح، می‌توان نتیجه گرفت که تعامل آگاهانه با این ابرقدرت اقتصادی زمینه حل بسیاری از موانع تجارت خارجی ایران از جمله مراودات بانکی بین‌المللی را فراهم خواهد کرد.

بنابراین لازم است زمینه‌های همکاری مورد نیاز، که هم به حل مشکلات تجارت خارجی ایران پرداخته و هم سبب تقویت اقتصاد محور مقاومت خواهد شد، پیش از نهایی شدن برنامه جامع همکاری ایران و چین (توافق ۲۵ ساله)، تبیین شده و در توافق اخیر تعریف گردد.

فهرست کلی

- مقدمه..... ۱
- بخش اول: نیازسنجی کشورهای جنگ زده در محور مقاومت..... ۲
- فصل اول: کشور عراق..... ۲
- فصل دوم: کشور سوریه..... ۱۲
- بخش دوم: توانمندی‌های ایران برای مشارکت در فرآیند بازسازی کشورهای هدف..... ۱۹
- فصل نخست: مروری بر نیازهای موجود در عراق و سوریه و اولویت سنجی آن‌ها..... ۱۹
- فصل دوم: توانمندی‌ها و نیازهای متقابل ایران در حوزه‌های مختلف..... ۲۵
- بخش سوم: موانع گسترش تجارت خارجی ایران با دیگر کشورها..... ۳۱
- فصل اول: موانع داخلی..... ۳۱
- فصل دوم: موانع خارجی..... ۳۳
- بخش چهارم: ظرفیت طرح جاده ابریشم جدید چین برای رفع موانع موجود..... ۳۵
- فصل اول: حل برخی مسائل داخلی با همکاری چین..... ۳۷
- فصل دوم: حل برخی موانع خارجی با همکاری چین..... ۳۸
- نتیجه گیری..... ۴۱

فهرست اشکال:

- شکل ۱- نقشه استان‌های درگیر جنگ با داعش در عراق..... ۲
- شکل ۲- میزان نیازها در عراق به تفکیک بخش..... ۴
- شکل ۳- میزان آسیب‌دیدگی مدارس در عراق..... ۶
- شکل ۴- سهم صنعت گردشگری در تولید ناخالص داخلی عراق..... ۸
- شکل ۵- کشورهای اصلی تامین کننده نیاز گوشت و مرغ وارداتی ایران..... ۳۰

فهرست جدول‌ها:

- جدول ۱- آسیب‌ها و نیازهای عراق به تفکیک بخش..... ۳
- جدول ۲- مبادلات تجاری سوریه با جهان از سال ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۹ میلادی..... ۱۵
- جدول ۳- تخمین میزان خسارت در مناطق صنعتی مختلف سوریه..... ۱۷
- جدول ۴- برآورد خسارت وارده به کشورهای سوریه و عراق در بخش‌های مختلف..... ۲۰
- جدول ۵- ده صادرکننده اول پنبه به ایران..... ۲۹

مقدمه:

بازسازی کشورهای آسیب دیده از جنگ به خصوص کشورهای محور مقاومت، از چند جهت برای جمهوری اسلامی حائز اهمیت است. از یک سو طولانی شدن و وضعیت ناشی از جنگ در این کشورها به رشد بیکاری، فقر و به تبع آن، مهاجرت مردم به دیگر کشورها منجر خواهد شد.

از سوی دیگر، ادامه ناامنی در کشورهای جنگ زده و عدم توجه به استقرار دولت مرکزی قدرتمند در آنها، می تواند ناامنی این کشورها را به ایران نیز سرایت دهد. اشتراکات دینی و فرهنگی فراوان میان ایران و کشورهای مذکور نیز عاملی است که به این کشورها در تجارت خارجی ایران اولویت می بخشد. در کنار موارد بالا، منافع سیاسی، اقتصادی ایران ایجاب می کند که با استفاده از ظرفیت بازار این کشورها، به صادرات توان تولیدی مازاد خود در عرصه های مختلف و سرمایه گذاری در پروژه های موجود در این کشورها پردازد و در نهایت موجبات رشد اقتصادی ایران و کشورهای محور مقاومت را فراهم آورد.

به همین منظور، ضروری است ابتدا نیاز کشورهای مذکور شناسایی شود. از میان کشورهای محور مقاومت، کشورهای جنگ زده عراق، سوریه و یمن در اولویت این پژوهش قرار گرفتند و از میان این سه کشور، به علت ادامه داشتن مخاصمه در یمن و عدم وجود اطلاعات کافی در خصوص میزان خسارات و همچنین به علت مشابهت کشورهای جنگ زده در خسارات و نیازها، در نهایت دو کشور عراق و سوریه به عنوان اهداف اصلی این پژوهش انتخاب شدند.

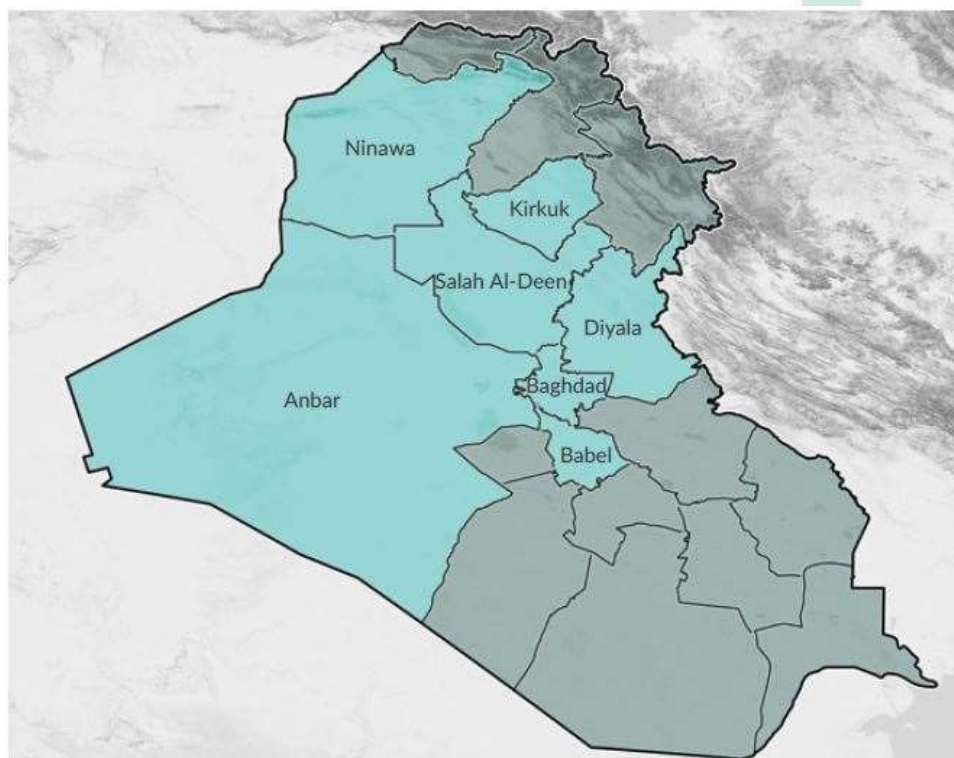
در ادامه و پس از شناسایی نیازها، به تبیین برخی از حوزه های توانمندی ایران با قابلیت تجاری سازی پرداخته شد. در نهایت و پس از بررسی موانعی که از پیوند توانمندی ها و نیازها جلوگیری می کنند، نقش چین در حل برخی از این موانع مورد بررسی قرار گرفته است.

بخش اول: نیازسنجی کشورهای جنگ زده در محور مقاومت

فصل اول: کشور عراق

ظهور دولت خودخوانده اسلامی عراق و شامات (داعش) در عراق، خسارات زیرساختی فراوانی به این کشور وارد آورد. استفاده از استراتژی جنگی چریکی و حملات شهر به شهر توسط داعش به علت ناتوانی در حفظ درازمدت یک منطقه، باعث گسترش حجم نقاط تحت تصرف داعش و افزایش ویرانی‌ها گردید.

طی سال‌ها جنگ داخلی در عراق، استان‌های بغداد، نینوا، صلاح‌الدین، الانبار، کرکوک، دیاله و بابل تحت تأثیر مستقیم نبرد با داعش قرار گرفته‌اند. در این هفت استان نیز، شهرهای جلولا، الاسعدیه، البعاج، بیجی، بخدیدا، فلوجه، هترا، هیت، موصل، مقدادیه، الرمادی، سینجار، الشرقاط، تل‌عفر، تل‌کیف و قره‌تبه بیشترین آسیب را متحمل شده‌اند.¹

شکل ۱- نقشه استان‌های درگیر جنگ با داعش در عراق (World Bank Report, 2018)

¹ World Bank Group (2018), Iraq Reconstruction and Investment: Damage and Needs Assessment of Affected Governorates, Part 2: Damage and Needs Assessment of Affected Governorates, page 3. Available at: <https://b2n.ir/722171>

گفتار اول: بررسی وضعیت فعلی عراق

طبق گزارش بانک جهانی در خصوص سرمایه‌گذاری و بازسازی عراق، میزان خسارات وارده بر هفت استان متأثر از جنگ به طور مستقیم، حدود ۵۳,۳ هزار میلیارد دینار عراق، معادل ۴۵,۷ میلیارد دلار آمریکا تخمین زده شده است. طبق گزارش اخیر، بخش مسکن با ۱۶ میلیارد دلار، بیشترین میزان آسیب را در جنگ متحمل شده است. در میان بخش‌های تولیدی نیز، بیشترین خسارت با ۵,۱ و ۲,۱ میلیارد دلار، به ترتیب بخش‌های صنعت و بازرگانی و کشاورزی را در بر گرفته است. در میان بخش‌های زیربنایی بیشترین میزان خسارت متوجه بخش‌های برق و نفت و گاز بوده است که رقم آن به ترتیب معادل ۷ و ۴,۳ میلیارد دلار تخمین زده می‌شود.^۲

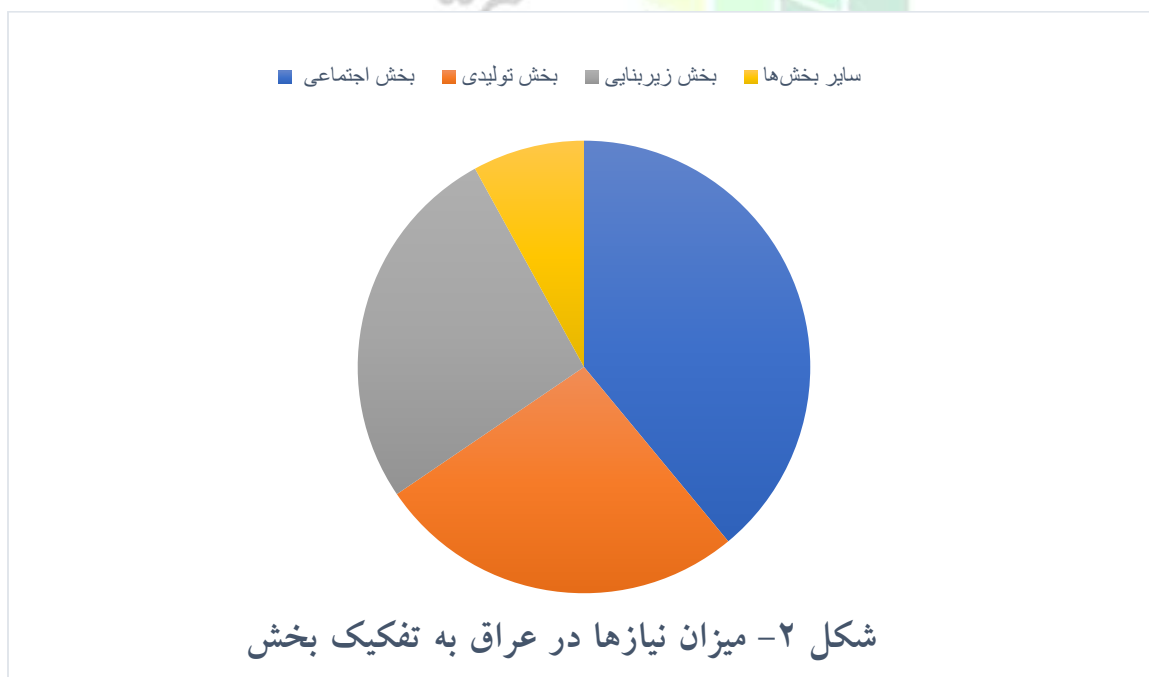
جدول ۱- آسیب‌ها و نیازهای عراق به تفکیک بخش^۳

بخش	میزان خسارت (میلیون دلار)	میزان نیاز (میلیون دلار)	درصد از کل نیازها
بخش اجتماعی			
مسکن	۱۶,۰۷۷	۱۷,۴۴۱	٪۱۹/۸
سلامت	۲,۳۲۴	۴,۳۶۵	٪۴/۹
آموزش	۲,۳۶۹	۴,۵۶۱	٪۵/۲
حمایت اجتماعی	نامشخص	۶,۳۷۳	٪۷/۲
میراث فرهنگی و گردشگری	۸۵۸	۱,۷۱۶	٪۱/۹
بخش تولیدی			
کشاورزی	۲,۰۸۰	۳,۳۹۳	٪۳/۸
منابع آبی	۱۱۵	۲۰۷	٪۰/۲
بازرگانی و صنعت	۵,۱۰۷	۱۰,۵۸۰	٪۱۲
موسسات مالی و بانکداری	۵۲	۹,۲۵۴	٪۱۰/۵

^۲ World Bank Group (2018), Iraq Reconstruction and Investment: Damage and Needs Assessment of Affected Governorates, Part 2: Damage and Needs Assessment of Affected Governorates, page IV.

^۳ Ibid, page VII.

بخش‌های زیربنایی			
نیرو	۷,۰۰۹	۹,۱۱۲	٪۱۰/۳
نفت و گاز	۴,۲۶۲	۷,۲۰۹	٪۸/۲
فناوری اطلاعات و ارتباطات	۴۰۰	۶۴۴	٪۰/۷
حمل و نقل	۲,۷۹۴	۳,۹۶۰	٪۴/۵
آب و بهداشت	۱,۳۷۵	۲,۴۴۲	٪۲/۸
خدمات شهری	۸۸	۱۲۶	٪۰/۱
سایر بخش‌ها			
حکومت‌داری	۷۴۵	۱,۳۷۰	٪۱/۶
محیط زیست	۷۳	۵,۴۹۸	٪۶/۲

گفتار دوم: شرح نیازها و خسارات وارده در بخش‌های مختلف اقتصادی عراق

بر اساس برآوردهای صورت گرفته از سوی صندوق بازسازی مناطق آسیب دیده از تروریسم، میزان خسارات وارده به عراق در طول دوران نبرد با داعش ۴۵/۷ میلیارد دلار بوده است. برای بازسازی این آسیب‌دیدگی‌ها نیز به رقمی در حدود ۸۸/۲ میلیارد دلار نیاز است. از این میزان، ۲۲/۹ میلیارد دلار باید در کوتاه‌مدت و مابقی در میان‌مدت تامین گردد. در ادامه، خسارات وارده بر بخش‌های مختلف را به تفکیک شرح خواهیم داد.

مبحث اول: بخش اجتماعی

۱. مسکن

بنا بر گزارش بانک جهانی، خسارت وارده بر بخش مسکن در هفت استان درگیر جنگ، بیش از ۱۶ میلیارد دلار و نیاز این بخش برای ساخت و ساز مجدد، در حدود ۱۷ میلیارد دلار تخمین زده شده است. آسیب‌های وارده بر این بخش از یک سو متوجه آپارتمان‌ها و خانه‌های ویلایی مردم شده است و از سوی دیگر، ساختمان‌های دولتی مانند استانداری، شهرداری، ایستگاه‌های پلیس، آتش‌نشانی و دادگاه‌ها را در بر گرفته است و به نظر می‌رسد از میان استان‌های درگیر جنگ، بیشترین خسارت در حوزه مسکن به ترتیب به استان‌های نینوا، الانبار و دیاله وارد شده است.

پیش از جنگ، عراق با کمبود مسکن به میزان تقریباً ۱,۴ میلیون واحد مسکونی مواجه بود. این در حالی است که با توجه به رشد ۳,۱ درصدی جمعیت، حدود ۶۷۰,۰۰۰ واحد مسکونی سالانه مورد نیاز این کشور بوده است که با توجه به شرایط کشور، این میزان فراتر از ظرفیت جذب بازار مسکن است. در سال ۲۰۱۰، استراتژی مسکن ملی دولت با هدف افزایش دسترسی به مسکن برای همه عراقی‌ها مطرح شد. این استراتژی پیشنهاد می‌کند که دولت به تدریج از یک تأمین‌کننده مستقیم مسکن به یک تسهیل‌کننده بخش خصوصی برای تأمین مسکن تبدیل گردد. این استراتژی اهمیت مدیریت زمین و اولویت تقویت زنجیره تأمین خصوصی را با تشویق مشارکت دولتی - خصوصی برجسته می‌کند.

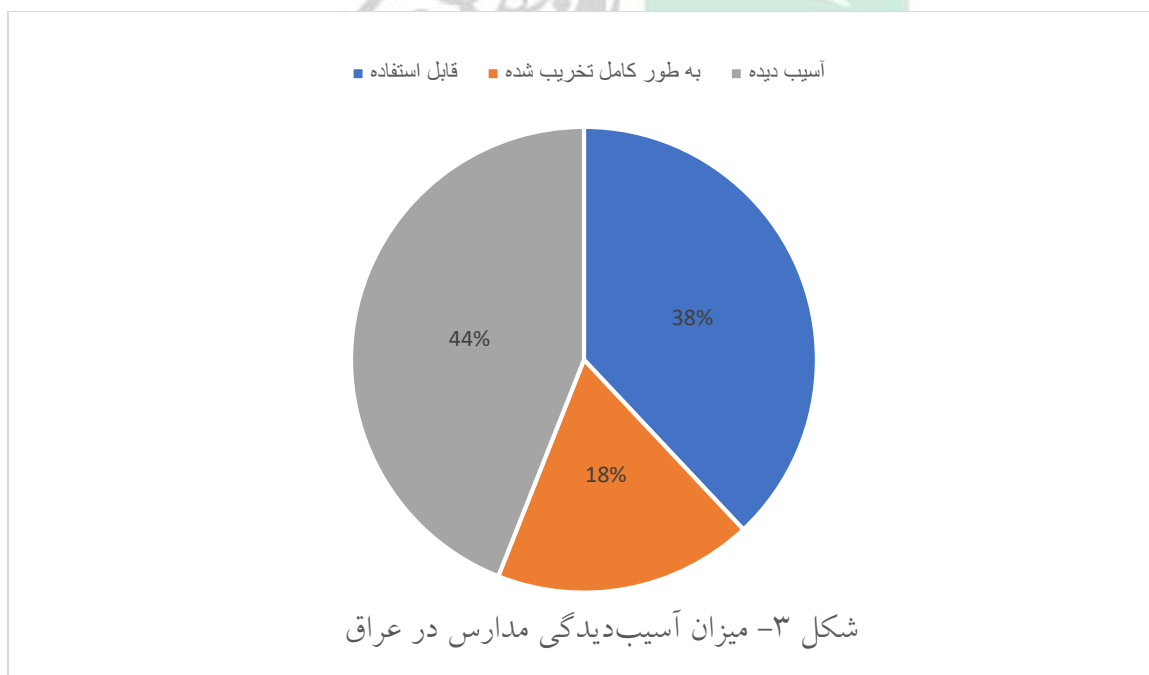
^۴ مونسان، رضا و سمیه مردانه (۱۳۹۷)، اقتصاد عراق؛ تحلیلی بر اقتصاد، فضای کسب و کار و فرصت‌های سرمایه‌گذاری عراق، انتشارات لیدا، تهران، صفحه ۱۸۴.

۲. سلامت و بهداشت

بانک جهانی در گزارش خود میزان خسارات وارده به عراق در حوزه سلامت و بهداشت، طی نبرد داخلی با داعش را ۲,۳ میلیارد دلار برآورد کرده است. جدای از خسارت بالا، بیش از نیمی از زیرساخت‌های درمانی در شهرهای درگیر جنگ، به صورت جدی آسیب دیده است و هزینه ساخت و یا تعمیر این زیرساخت‌ها در حدود ۱ میلیارد دلار پیش‌بینی شده است؛ رقمی که با توجه به دولتی بودن حدود ۷۵ درصد بیمارستان‌ها در عراق، تامین مالی آن زمان بر بوده و به سختی اتفاق خواهد افتاد.

۳. آموزش

بررسی‌ها در ۱۶ شهر از ۱۷ استان درگیر جنگ نشان می‌دهد آسیب‌های وارده به کشور عراق در این حوزه بسیار عمیق است. بنا بر گزارش بانک جهانی، تنها ۳۸ درصد از زیرساخت‌های مدرسه‌ای در استان‌های اخیر، قابل استفاده باقی مانده‌اند. در حالی که ۱۸ درصد (۱۹۰ مورد) از زیرساخت‌ها در این حوزه، به طور کامل آسیب دیده‌اند. آسیب زیرساخت‌های آموزشی، بیش از سایرین متوجه شهرهای فلوجه، موصل و الرمادی است که به ترتیب به ۷۱، ۶۵ و ۶۲ درصد آسیب، بیشترین میزان خسارات را در این بخش متحمل شده‌اند.

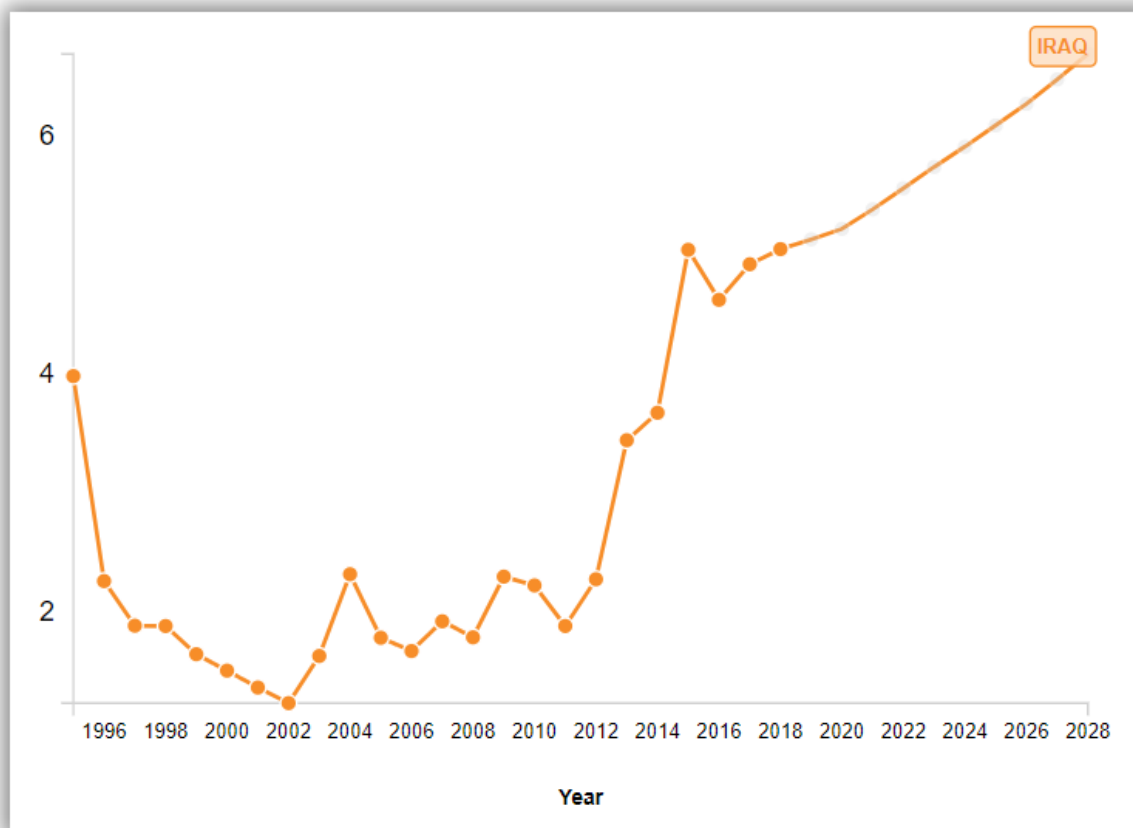
به موازات زیرساخت‌های آموزشی، نیاز این کشور به بازطراحی برنامه‌های آموزشی کوتاه و بلند مدت و حمایت از دانش‌آموزان و معلمان از اهمیت بالایی برخوردار است. روی هم رفته، هزینه‌های مرتبط با بخش آموزش در کشور عراق ۶,۶ میلیارد دلار تخمین زده شده است که استان‌های الانبار، نینوا، کرکوک و بغداد به ترتیب بیشترین حجم نیاز در این حوزه را به خود اختصاص داده‌اند.

۴. میراث فرهنگی و گردشگری

کشور عراق با تاریخی غنی، میراث قدیمی‌ترین تمدن‌های بشری را در خود جای داده است. میراثی که در تمام کشورها علاوه بر داشتن ارزش ذاتی، باعث رشد صنعت گردشگری نیز می‌شود.

این بخش در جریان درگیری دولت مرکزی با تروریست‌ها از دو جنبه با آسیب روبرو شد. از یک سو از بین رفتن امنیت داخلی باعث عدم ورود گردشگر و مختل شدن صنعت گردشگری در این کشور شد. از سوی دیگر نیز آسیب‌پذیر بودن این بخش باعث شد مواردی مانند کتابخانه‌ها، موزه‌ها، اماکن تاریخی-مذهبی، شهرهای باستانی و... با آسیب‌های بعضاً جبران ناپذیر روبرو شود.

گردشگری سهم قابل توجهی در تولید ناخالص داخلی عراق ایفا می‌کند. بنا بر گزارش شورای جهانی گردشگری و مسافرت، در سال ۱۹۹۵ میلادی و با اوج گرفتن سفرها به نقاط مختلف عراق، صنعت گردشگری بیش از ۳۵ درصد از تولید ناخالص داخلی عراق را به خود اختصاص داده است. این سهم در سال‌های اخیر متأثر از فراز و نشیب‌های سیاسی به حدود ۸ درصد رسیده است.

شکل ۴- سهم صنعت گردشگری در تولید ناخالص داخلی عراق (درصد) (منبع: بانک جهانی)^۵

به علت ویژگی خاص و منحصر به فرد این حوزه و از آنجا که بخشی از خسارات این حوزه را خسارات غیرمادی تشکیل می‌دهند، تعیین میزان پولی زیان‌های وارده به طور دقیق ممکن نیست. با این حال برخی کارشناسان از وجود نیاز ۱۰۰ میلیون دلاری در بخش میراث فرهنگی صحبت کرده‌اند و بانک جهانی نیز خسارات میراث فرهنگی و صنعت گردشگری از جمله آسیب‌های وارده به اماکن تاریخی-فرهنگی، موزه‌ها، کتابخانه‌ها و هتل‌ها را در حدود ۱ تریلیون دینار، معادل ۸۵۸ میلیون دلار برآورد کرده است.^۶

به نظر می‌رسد به علت تخریب گسترده شهرهای باستانی و اماکن تاریخی در موصل، بیشترین خسارت در این حوزه متوجه استان نینوا شده باشد. به هر حال نیاز عمده دولت عراق در این بخش به بازسازی و تعمیر

⁵ Available at: b2n.ir/163763

⁶ World Bank Group (2018), Iraq Reconstruction and Investment: Damage and Needs Assessment of Affected Governorates, Part 2: Damage and Needs Assessment of Affected Governorates, page XVIII.

زیرساخت‌های مورد نیاز مانند کتابخانه‌ها، موزه‌ها و هتل‌ها برمی‌گردد اما آنچه بیش از همه برای رونق مستمر صنعت گردشگری اهمیت دارد، برقراری ثبات سیاسی و ایجاد امنیت است.

مبحث دوم: بخش تولیدی

۱. کشاورزی و دامداری

تولیدات کشاورزی یکی از مهم‌ترین محصولات غیر نفتی عراق به شمار می‌روند. بیشتر زمین‌های زیر کشت در این کشور به تولید محصولات کشاورزی استراتژیک نظیر گندم، جو و ذرت و همچنین خرما اختصاص می‌یابد. عراق قصد دارد با سرمایه‌گذاری و افزایش تولید گندم، واردات این محصول استراتژیک را کاهش دهد.^۷ با این حال، این کشور همچنان یکی از واردکنندگان مواد غذایی و محصولات کشاورزی به شمار می‌آید.

مجموع خسارت وارده به کشاورزی عراق، ۲٫۱ میلیارد دلار برآورد شده است که شامل تجهیزات مورد نیاز و گلخانه‌ها می‌باشد. هزینه ماشین‌آلات کشاورزی آسیب دیده نیز ۵۹۰٫۹ میلیون دلار تخمین زده شده است. از ۷ استان درگیر جنگ، بیشترین میزان خسارت به استان نینوا با حدود ۶۵۵ میلیون دلار و پس از آن به ترتیب، استان‌های صلاح‌الدین و دیاله با خسارتی معادل ۴۷۹ و ۴۷۸ میلیون دلار مربوط می‌شود.^۸

کشاورزی در استان‌های آسیب‌دیده دیاله و نینوا عمده‌تأ دیمی است. بخش کشاورزی در استان صلاح‌الدین به شدت بر سیستم‌های آبیاری متکی است که اکنون نیاز به تعمیر و بازسازی دارند. گزارش‌ها حاکی از آن است که استان صلاح‌الدین ۷۰ تا ۷۵ درصد از ظرفیت و تولیدات کشاورزی خود را طی جنگ از دست داده است. مناطق العلم، دهلوجه و البوعجیل از آسیب عمده به تولید محصولات گندم، جو و ذرت رنج می‌برند.

۲. صنعتی و بازرگانی

اقتصاد عراق بر پایه فروش نفت است و تأثیر نوسان قیمت نفت طی سال‌های اخیر بر صنایع مختلف این کشور پوشیده نیست. علاوه بر آن، وقوع جنگ داخلی باعث از کار افتادن چرخ بسیاری از صنایع در این کشور گردید و میلیاردها دلار پروژه زیرساختی در حوزه صنایع را به تعطیلی کشاند.

⁷ <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-07-27/iraq-sees-self-sufficiency-in-wheat-for-a-third-year-in-2021>

⁸ World Bank Group (2018), Iraq Reconstruction and Investment: Damage and Needs Assessment of Affected Governorates, Part 2: Damage and Needs Assessment of Affected Governorates, page XVIII.

طبق گزارش منتشر شده توسط گروه بانک جهانی، میزان خسارات وارده به صنایع عراق طی جنگ داخلی، ۵,۱ میلیارد دلار و میزان نیاز در این حوزه، بیش از ۱۰/۵ میلیارد دلار تخمین زده شده است. بیشترین سطح نیاز عراق در بخش صنعت نیز، به بازسازی کارخانه‌های تولید مصالح ساختمانی باز می‌گردد. سرمایه‌گذاری خارجی نیز باید با حفظ اولویت، به سمت تقویت بخش خصوصی در حوزه حمل و نقل، تولید محصولات خوراکی و کشاورزی و همچنین تقویت و توسعه گردشگری مذهبی هدایت شود. گفتنی است، استان‌های الانبار، نینوا، صلاح الدین و بغداد، به ترتیب بیشترین خسارات را در این حوزه متحمل شده‌اند.

مبحث سوم: بخش زیربنایی

۱. برق و انرژی

مشکلات عراق در خصوص تامین برق مورد نیاز مصرفی بحث تازه‌ای نیست. بخشی از آن به جنگ داخلی با داعش و بخش عمده‌ای از آن به جنگ خلیج فارس (جنگ عراق و کویت) برمی‌گردد. ظرفیت تولید ۹,۳۰۰ مگاوات برق در سال ۱۹۹۰، پس از جنگ خلیج فارس با آسیب جدی روبرو شد و به ۲,۳۰۰ مگاوات کاهش پیدا کرد. این نابسامانی در سال ۲۰۰۳ و با حمله مستقیم ائتلاف غربی با رهبری آمریکا به عراق، شدیدتر شد.^۹ خسارت در بخش برق به طور عمده شامل نیروگاه‌ها، ایستگاه‌ها، برج‌های انتقال برق و ادارات برق محلی می‌شود. ارزش کل نیازهای این بخش برای تأمین مالی عرضه برق کافی و ترمیم عملکرد سیستم برق، ۹,۱ میلیارد دلار تخمین زده می‌شود.

۲. حمل و نقل

کشور عراق بعد از چند دهه بی‌ثباتی، همچنان از وجود مؤسسات ضعیف راهسازی و زیرساخت‌های توسعه‌نیافته در این بخش و ضعف در حمل‌ونقل رنج می‌برد. در طول چند دهه گذشته، زیرساخت‌های حمل‌ونقل، جاده‌ها، فرودگاه‌ها و راه‌آهن، فاقد سرمایه‌گذاری برای حفظ استانداردهای اصلی بوده است. ساختن زیرساخت کشور، حمایت از نهادها و بازگرداندن صلح و امنیت در سرتاسر کشور، چالش‌های عمده‌ای است که در حال حاضر عراق با آنها مواجه است. حمایت از بخش حمل‌ونقل برای افزایش انسجام ملی و منطقه‌ای اهمیت دارد.

^۹ Istepanian, H. H. (2014). Iraq's electricity crisis. The Electricity Journal, 27(4), page:51.

جاده‌ها: شبکه جاده‌ای عراق به لحاظ قابلیت و ظرفیت، نسبتاً توسعه یافته است. با این حال، بیشتر شبکه‌های جاده‌ای به علت دهه‌ها جنگ و بی‌ثباتی و همچنین عدم نگهداری روزمره و دوره‌ای، از ضعف گسترده و خسارات فراوانی رنج می‌برد که این امر منجر به کاهش کیفیت شبکه جاده‌ها و آسیب به زیرساخت‌های جاده‌ای شده است. علاوه بر این، وابستگی بیش از حد حمل‌ونقل به شبکه جاده‌ای، فشار بیشتری بر کیفیت و عملکرد شبکه جاده‌ای وارد آورده است.

راه‌آهن: شرکت راه‌آهن جمهوری عراق (IRR)، اپراتور راه‌آهن ملی است. این شرکت دارای ۱۹۰۵ کیلومتر خط ریلی است.

حمل‌ونقل هوایی: عراق دارای ۶ فرودگاه بین‌المللی در شهرهای بغداد، موصل، بصره، اربیل، سلیمانیه و نجف می‌باشد.

مجموعه بودجه مورد نیاز برای بازسازی بخش حمل‌ونقل، در حدود ۴ میلیارد دلار برآورد شده است.

۳. نفت و گاز

تاسیسات پالایشگاه بیجی در استان صلاح‌الدین، با ظرفیت ۳۱۰ هزار بشکه در روز، بزرگترین پالایشگاه عراق است و به خاطر موقعیت و تاثیرگذاری بالای خود بر بخش نفتی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

خسارت برآورد شده در بخش نفت و گاز در هفت استان منتخب ۴,۳ میلیارد دلار برآورد شده است. تقریباً ۸۵ درصد از خسارت‌های مالی در مجتمع پالایشگاهی بیجی (شامل خطوط لوله و تاسیسات ذخیره سازی) قرار دارند. در میان استان‌ها، صلاح‌الدین بیشترین آسیب و خسارات فیزیکی را متحمل شده است. کرکوک حداقل میزان خسارت را دیده است. اثرات جنگ، علاوه بر از بین بردن معیشت شهروندان، به خصوص در شهر بیجی، منجر به کمبود گسترده محصولات پالایشی و برق نیز شده است. پالایشگاه بیجی در حدود یک سوم سوخت مصرفی عراق را تامین می‌کرد که اکنون باید این سوخت از بنادر جنوبی عراق وارد شود و از مسافت‌های دور به سراسر کشور از طریق جاده‌های غیر استاندارد و غیر ایمن منتقل شود. هزینه این انتقال بالاست و باعث پراکندگی عملکرد زنجیره ارزش تجاری کشور می‌شود.

۴. فناوری اطلاعات و ارتباطات

قبل از جنگ اخیر، خدمات تلفن همراه در عراق با سایر کشورهای منطقه همخوانی داشت؛ گرچه بازار برای افزایش تلفن همراه، اشتراک داده‌ها و خدمات تلفن همراه با چالش‌هایی رو به رو بود. جنگ اخیر، عوارض قابل توجهی در شبکه‌های مخابراتی عراق برجای گذاشته‌است. در بسیاری از مناطق تحت تاثیر جنگ، دکل‌های تلفن همراه تخریب شده یا برای تعمیر و نگهداری غیر قابل دسترس هستند. فقدان برق و مشکلات حمل و نقل نیز عملیات تعمیر دکل‌ها و در نتیجه ارتباطات تلفن همراه را متوقف کرده است. هزینه تخمین زده شده در این حوزه بین ۴۰۰ تا ۶۰۰ میلیون دلار است.

جمع بندی:

با در نظر گرفتن میزان نیازها در بخش‌های مختلف می‌توان گفت در بخش اجتماعی، مسکن و بهداشت، در بخش تولیدی، کشاورزی و در بخش زیربنایی، بازسازی خطوط حمل و نقل و صنعت برق در عراق از ضرورت بیشتری به نسبت سایر موارد برخوردار است.

فصل دوم: کشور سوریه

گفتار نخست: بررسی وضعیت فعلی کشور سوریه

در سوریه جنگ داخلی و دخالت نظامی خارجی در مقایسه با کشوری مانند عراق، صدمات بیشتری را موجب شده است؛ به طوری که هم اکنون در این کشور بیش از ۱۳,۵ میلیون نفر از مردم نیازمند کمک‌های بشردوستانه هستند که از این تعداد، ۴,۶ میلیون نفر در شرایط بسیار سختی قرار دارند. از جمعیت تقریباً ۲۰ میلیونی پیش از جنگ سوریه ۱۱,۱ میلیون نفر در دیگر شهرهای سوریه و کشورهای دیگر آواره و پناهنده شده‌اند (۴/۸ میلیون نفر به عنوان پناهنده و ۶/۳ میلیون نفر آواره داخلی هستند).

با این حال مشابه و وضعیتی که در عراق می‌توان شاهد بود، خسارت در تمام شهرها یکسان نیست. با این توضیح که میزان آسیب در برخی نقاط بسیار پایین و در برخی بسیار بالا برآورد شده است. برآوردهای متعددی از هزینه‌های بازسازی سوریه ارائه شده است. به طور مثال بانک جهانی پیش بینی کرده است که حداقل ۲۲۶

میلیارد دلار لازم است تا دولت سوریه به شرایط عادی بازگردد، اما عمده پیش‌بینی‌ها، هزینه‌هایی بین ۲۰۰ تا ۳۵۰ میلیارد دلار را در بر می‌گیرد.^{۱۰}

در حال حاضر اقتصاد سوریه از کمبود دو عامل کلیدی رنج می‌برد؛ یکی از بین رفتن و کاهش شدید ذخایر ارزی و دوم بدهی‌های بالای عمومی که این دو ناشی از جنگ و تحریم‌های بین‌المللی است که باعث شده صادرات سوریه بین سالهای ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۵ حدود ۹۲ درصد کاهش یابد.

گفتار دوم: شرح نیازها و خسارات وارده در بخش‌های مختلف اقتصادی سوریه

بنا بر گزارش بانک جهانی از عوارض جنگ در سوریه، ده شهر بیشترین آسیب را در دوران جنگ دیده‌اند و اطلاعات و گزارش‌ها نیز بر مبنای بررسی این ده شهر جمع‌آوری شده است.

مبحث اول: بخش اجتماعی

۱. مسکن

طبق گزارش بانک جهانی، در شهر حلب در مجموع ۳۱ درصد و بعد از آن در شهر حمص، ۲۷ درصد منازل مسکونی آسیب دیده‌اند.^{۱۱} در ده شهر مورد بررسی حدود ۷۸،۳۳۹ واحد مسکونی کاملاً تخریب شده‌اند و ۲۳۸،۳۱۱ واحد نیز تا حدودی آسیب دیده‌اند. گفتنی است به موجب جنگ در سوریه، سهم مسکن این کشور در تولید ناخالص داخلی از ۱۲۸ میلیون دلار در سال ۲۰۱۱ به ۳۴ میلیون دلار در سال ۲۰۱۵ کاهش یافت.

۲. سلامت و بهداشت

بررسی‌ها توسط گروه بانک جهانی نشان می‌دهد در ۱۰ شهر دارای بیشترین آسیب، ۶ مرکز از هر ۱۰ مرکز درمانی شامل بیمارستان‌ها، کلینیک‌ها و... در اثر جنگ آسیب دیده‌اند. این زیرساخت‌ها از وضعیت مناسبی برخوردار نیستند. به نحوی که ۱۶ درصد از کل زیرساخت‌های بهداشتی و درمانی سوریه به کلی تخریب شده و ۴۲ درصد از آن‌ها آسیب دیده‌اند.

¹⁰ Delen B., Flanders P.C. (2018) Reconstruction Calling? Towards a different EU role in rebuilding Syria, page 3.

¹¹ World Bank (2017), The Toll of War: The Economic and Social Consequences of the Conflict in Syria, Page 22.

وضعیت بهداشت در استان‌های مختلف، متفاوت است. استان حماه از وضعیت مطلوبی در این زمینه برخوردار است و در مقابل، استان‌های حمص و قنیطره بدترین وضعیت بهداشت را دارند و ساکنان آن از کمبود پزشک و دارو و مراکز درمانی رنج می‌برند.

۳. آموزش

بخش آموزش سوریه در طول سال‌های بحران به شدت آسیب دیده است. از دلایل اصلی این آسیب می‌توان به مواردی مثل ویرانی مدارس و ساختمان‌های آموزشی، تخریب زیرساخت‌ها و از دست دادن تعداد زیادی از کارمندان نظام آموزشی، افزایش ترک تحصیل و عدم اشتیاق دانش آموزان به حضور در مدارس به علت شرایط زندگی خانواده‌های خود اشاره کرد. جنگ سوریه در مدت چند سال باعث تخریب و ویرانی بیش از ۷۰۰۰ مدرسه به‌طور کامل یا نسبی شده است.

یکی از علل تخریب مدارس، تبدیل شدن آن‌ها به پایگاه‌های نظامی در دوران جنگ بود که باعث می‌شد حجم بالایی از آن‌ها مورد هدف نیروی مقابل قرار بگیرد. در حال حاضر بیش از ۳ میلیون کودک و کارکنان بخش آموزش نیازمند دسترسی به سیستم آموزشی می‌باشند. از هر ۳ مدرسه، ۱ مدرسه آسیب دیده یا تخریب شده و یا به عنوان پناهگاه استفاده می‌شود. پیش از جنگ، بیش از ۲۲ هزار مدرسه در سرتاسر کشور فعالیت داشتند؛ اما پس از شروع جنگ، هزاران کلاس درس، دیگر برای اهداف آموزشی قابل استفاده نبود. همانطور که گفته شد، هم‌اکنون بیش از ۷۰۰۰ مدرسه در سرتاسر سوریه تعطیل و غیرقابل دسترسی می‌باشند. اکنون در سرتاسر سوریه بیش از ۱۵۰ هزار نفر از کارکنان بخش آموزش، نیازمند کمک می‌باشند.

مبحث دوم: بخش تولیدی

۱. کشاورزی و دامداری

بخش کشاورزی در سوریه یکی از بخش‌های اصلی تولید داخلی است که به واسطه عملیات نظامی در روستاها به شدت ویران شده است و برخی از زمین‌ها به علت بمباران‌های متعدد دیگر مورد استفاده قرار نمی‌گیرد.

میزان زیان و آسیب وارد شده به هر یک از استان‌هایی که بیشترین اثر را از جنگ پذیرفته‌اند، بیش از ۱ میلیارد دلار بوده است. طبق گزارش‌های جهانی و سازمان فائو، کل خسارت بخش کشاورزی پس از هفت سال جنگ،

به دلیل از بین رفتن تولیدات، تخریب دارایی‌ها و زیرساخت‌ها در بخش کشاورزی سوریه به ۱۶ میلیارد دلار رسیده است و بین ۱۱ تا ۱۷ میلیارد دلار برای احیای این بخش نیاز است.

۲. بازرگانی

در کنار جنگ داخلی در سوریه، این کشور تحت تحریم‌های بین‌المللی شدیدی نیز قرار گرفت. به طوری که تجارت خارجی این کشور در برهه‌هایی از جنگ، مختل شد. سوریه در دهه ۹۰ میلادی از درآمدهای بالای نفتی بهره‌مند بود، اما در سال‌های اخیر، کاهش تولید نفت و افزایش واردات منجر به کسری تجاری این کشور شده است.

کالاهای اصلی صادراتی سوریه شامل نفت خام و محصولات فرآوری شده نفت، ورقه‌های مسی، جواهرآلات، پنبه، زیتون، روغن زیتون، صابون، سبزیجات، پوشاک، میوه و آجیل می‌شوند.

سوریه در سال ۲۰۱۵، ۰/۶۵ میلیارد دلار صادرات و ۴/۸۶ میلیارد دلار واردات داشته است و این یعنی تراز تجاری سوریه در سال ۲۰۱۵، ۴،۲۱- میلیارد دلار بوده است.

جدول ۲- مبادلات تجاری سوریه با جهان از سال ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۹ میلادی (میلیارد دلار)^{۱۲}

سال	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵	۲۰۱۶	۲۰۱۷	۲۰۱۸	۲۰۱۹
صادرات	۱۵/۹۷	۱۳/۱	۱۳/۸۴	۸/۱۲	۴/۹	۱/۵	۱/۰۳	۰/۶۵	۱/۰۷	۱/۸	۰/۷	۰/۳
واردات	۱۳/۹۷	۱۰/۱۳	۱۳/۵۷	۱۳/۹۳	۱۰/۰۱	۶/۵	۷/۳۱	۴/۸۶	۵/۵	۵/۶	۶	۴/۳
حجم مبادلات	۲۹/۹۴	۲۳/۲۳	۲۶/۴۱	۲۱/۰۵	۱۴/۹۱	۸	۸/۲۴	۵/۵۱	۶/۵	۷/۴	۶/۷	۴/۶
تراز تجاری	۲	۲/۹۷	-۰/۷۳	-۴/۸۱۸	-۵/۱۱	-۵	-۶/۱۸	-۴/۲۱	-۴/۴	-۳/۸۲	-۵/۳	-۴

¹ TradeMap.

۳. صنعت

تاثیر جنگی که از چند سال پیش در سوریه به وقوع پیوسته، تنها به خسارات انسانی و اجتماعی محدود نمی‌شود، بلکه صنایع سوریه که در گذشته شهرت جهانی داشته‌اند، از جمله صناعی مانند شیشه، صفحات مسی، بافندگی، تولید صابون و... نیز تحت تأثیر قرار گرفته‌اند.

تروریسم، بخش صنعت و خدمات سوریه را تا حد زیادی نابود کرده است و به منابع فیزیکی و انسانی این بخش آسیب چشمگیری وارد کرده است. گروه‌های تروریستی به صورت متمرکز و سازماندهی شده به تخریب تجهیزات بخش تولید، در کنترل گرفتن آنها، سرقت و تخریب هر آنچه از آنها باقی می‌ماند، اقدام می‌کردند. خسارت‌های بخش خصوصی صنعت، تخریب قابل توجهی در مناطق صنعتی سوریه به ویژه در حلب ایجاد کرده است. بسیاری از شهرهای سوریه به طور مشخص به عنوان مناطق صنعتی تعیین شده‌اند و در برخی موارد مناطق صنعتی فاصله اندکی با شهر دارند. حلب که مرکز تولیدات کارخانه‌ای سوریه از جمله تولید داروها، منسوجات و پوشاک، مواد شیمیایی و محصولات کشاورزی بوده است آسیب‌های شدیدی دیده است.

در سال ۲۰۱۴، دولت تصمیم گرفت تا دو منطقه جدید صنعتی در لاذقیه به مساحت ۳۵۰ هزار و ۲۲۵ هزار متر مربع ایجاد نماید و بانک‌های خصوصی گزارش دادند آمادگی اعطای وام برای انتقال کارخانه‌ها به مناطق امن مانند لاذقیه و طرطوس را دارند. با این حال، بسیاری از تولیدکنندگان، خط تولید خود را به سایر کشورهای همسایه مانند ترکیه، مصر و اردن منتقل کردند. مصر به طور ویژه کسب و کار بخش پوشاک و نساجی حلب را به سوی خود جذب کرده است.

جنگ در سوریه منجر به نابودی بیش از ۱۰۱۴ واحد صنعتی خصوصی و وارد شدن خسارتی به ارزش بیش از ۳ میلیارد دلار شده است.

جدول ۳- تخمین میزان خسارت در مناطق صنعتی مختلف سوریه^{۱۳}

شهر	مناطق صنعتی	درصد خسارات
حلب	شیخ نجار	۸۱
حلب	رابونه	۷۳
حلب	شرف	۷۰
حلب	بلمون	۶۷
دیرالزور	دیرالزور	۵۴
دمشق	دمشق	۴۴
کوبانی (جزیرت العرب)	کوبانی	۳۹
حسکه	صنایع	۳۴
حلب	حسین	۱۸
درعا	درعا	۸
رقه	رقه	۴
دوما	دوما	۳
حماد	حماد ۲	۲
حماد	حماد ۱	۱

¹ World Bank, (2017), The toll of War: The economic and social consequences of the conflict in Syria, World Bank, Page: 61.

مبحث سوم: بخش‌های زیربنایی

۱. نفت و گاز

خسارت‌ها در این بخش به دو قسمت تقسیم می‌گردد. خسارت‌هایی که به صورت مستقیم و به واسطه تخریب زیرساخت‌ها یا سرقت آن‌ها وارد شده است و خسارت‌های غیر مستقیم که در اثر عدم استخراج و فروش نفت و گاز، به این کشور وارد آمده است. بنابراین میزان خسارت را هم می‌توان به تفکیک برآورد کرد.

۱. خسارت یا زیان مستقیم: ۳,۵ میلیارد دلار.

۲. خسارت غیر مستقیم: ۲۰ میلیارد دلار.

با کاهش تولید، بخش انرژی سوریه تقریباً به طور کامل از بین رفته است. عمده آسیب‌های این بخش متأثر از عواقب جنگ و تحریم‌های اتحادیه اروپا و آمریکا بوده است.

در حوزه گاز نیز، شواهد نشان می‌دهد که زیرساخت‌های مربوط به گاز، به ویژه از میانه سال ۲۰۱۶، آسیب‌های شدیدی متحمل شده است. در تابستان ۲۰۱۶، پس از شکست داعش، میدان گازی «شاعر» که یکی از دو میدان اصلی و بزرگ گاز سوریه است خسارت قابل توجهی متحمل گردید. در ژانویه ۲۰۱۷ میدان گازی «الماهر» و «جحر» نیز تخریب شدند و در حال حاضر از هشت پالایشگاه گاز تنها یک مورد آن در حال فعالیت و در کنترل دولت باقی مانده است.

۲. حمل و نقل

در طول هفت سال جنگ داخلی در سوریه، به منظور آسیب رساندن به سایر بخش‌ها، بخش حمل و نقل و زیرساخت‌های مربوط به این بخش، همواره جزء اهداف تروریست‌ها بوده است. میزان خسارت وارده بر وزارت حمل و نقل سوریه، در حدود ۴,۵ میلیارد دلار برآورد شده است که این میزان به از دست دادن کارکنان این وزارتخانه، تخریب جاده‌ها، پل‌ها، راه‌آهن سایر زیرساخت‌های مرتبط با حمل و نقل سوریه مربوط می‌شود. گفتنی است که درآمد سوریه ناشی از حمل و نقل هوایی و دریایی نیز همانند حمل و نقل ریلی و جاده‌ای، متأثر از ناامنی و تخریب زیرساخت‌ها به شدت آسیب دیده است.

مهم‌ترین نیازهای سوریه در این بخش را می‌توان به تفکیک برشمرد:

۱. بازسازی و احیای ۶۵ درصد از جاده‌های درون‌شهری و برون‌شهری سوریه به‌ویژه در شهر حلب، حماه و ادلب (حدود ۴۴ درصد از شبکه جاده‌ای شهر حلب خسارت دیده است)؛
۲. بازسازی و احیای ۲۵ درصد از پل‌های سوریه (بیش از ۵۰ پل حیاتی که از جمله آن‌ها می‌توان به پل‌های ورودی استان حلب، پل «المعلق» واقع در دیرالزور، پل‌های استان رقه بر روی رودخانه فرات، پل‌های شهر درعا و پل‌های بزرگراه «ادلب، اریحا، لاذقیه» اشاره کرد؛
۳. احیاء و بازسازی کارخانه‌های مرتبط با خطوط راه‌آهن، واگن‌ها و انبارهای واقع در استان‌های حلب و ادلب؛
۴. احیاء و بازسازی کارخانه‌های مرتبط با خطوط راه‌آهن، واگن‌ها و انبارهای واقع در استان‌های حلب و ادلب؛
۵. بازسازی و احیای فعالیت بین‌المللی خطوط هوایی سوریه.^{۱۴}

جمع‌بندی: در سوریه نیز، در بخش اجتماعی، ساخت مسکن برای آوارگان سوری، در بخش تولیدی، توسعه کشاورزی و در بخش زیربنایی احیای صنعت نفت و زیرساختهای مرتبط با حمل و نقل از اولویت بیشتری به نسبت سایر بخشها برخوردار است.

¹ Ibid, Page: 36.

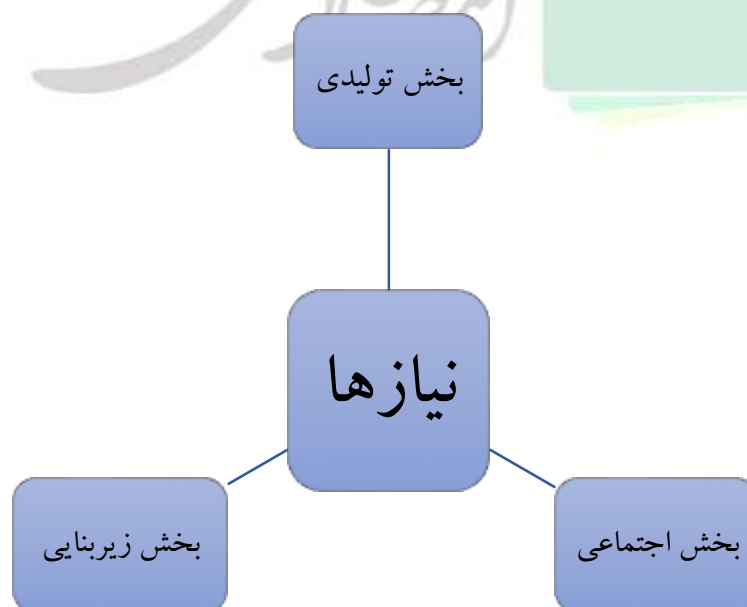
بخش دوم: توانمندی‌های ایران برای مشارکت در فرآیند بازسازی کشورهای هدف

ورود به کشورهای موضوع بحث جهت شرکت در فرآیند بازسازی، در مرحله اول نیازمند شناخت دقیق نیازها در این کشورها و اولویت‌سنجی آنهاست. پس از تکمیل شناسایی - که به طور تفصیلی در فصل اول مورد اشاره قرار گرفت - باید توان داخلی بخش‌های مرتبط با نیازهای اخیر در ایران سنجیده شود تا مشخص گردد رفع کدام دسته از نیازها توسط ایران امکان‌پذیر است.

فصل نخست: مروری بر نیازهای موجود در عراق و سوریه و اولویت‌سنجی آنها

نیازهای دو کشور عراق و سوریه و نیز کشورهایمانند یمن که همچنان درگیر جنگ بوده و در مسیری مشابه این دو کشور حرکت می‌کند، به طور کلی در سه دسته طبقه‌بندی می‌شوند:

- نیازهای اجتماعی؛ شامل حوزه مسکن، آموزش، سلامت، میراث فرهنگی و گردشگری
- نیازهای تولیدی؛ شامل بخش کشاورزی و صنعت
- نیازهای زیربنایی؛ شامل حوزه‌های انرژی، نفت و گاز، حمل و نقل، فناوری اطلاعات و ارتباطات و خدمات شهری

جدول زیر، مبالغ مورد نیاز برای بازسازی به تفکیک بخش را نشان می‌دهد.

جدول ۴- برآورد خسارت وارده به کشورهای سوریه و عراق در بخش های مختلف (به میلیون دلار)

سوریه	عراق	حوزه
بخش اجتماعی		
۱۵۴۰۰	۱۷۴۴۱	مسکن
۵۳۰۰	۴۳۶۵	سلامت
۱۰۰۰۰	۴۵۶۱	آموزش
۶۰۰	۱۷۱۶	میراث فرهنگی و گردشگری
بخش تولیدی		
۶۰۰۰	۳۳۹۳	کشاورزی
۶۰۰۰	۱۰۵۸۰	بازرگانی و صنعت
بخش زیربنایی		
-	۹۱۱۲	انرژی
۸۰۰۰	۷۲۰۹	نفت و گاز
-	۶۴۴	فناوری اطلاعات و ارتباطات
۱۹۹۴	۳۹۶۰	حمل و نقل
-	۲۴۴۲	آب و بهداشت
-	۱۲۶	خدمات شهری

بنابراین، مجموع نیاز کشور عراق در این سه بخش که از اولویت بالایی هم برخوردارند، بیش از ۶۵,۵ میلیارد دلار و مجموع نیاز کشور سوریه در این سه بخش (با در نظر گرفتن مشخص نبودن میزان نیاز در برخی حوزه‌ها)، بیش از ۵۳ میلیارد دلار می‌باشد.

گفتار اول: نیازهای اولویت دار در عراق

مبحث نخست: امنیت

قطعاً هیچ حرکتی به سمت توسعه یافتگی، بدون وجود امنیت، پایدار نخواهد بود. برقرار بودن امنیت، رکن پایه‌ای تمام فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است. در کشور عراق، حضور بقایای گروه‌های تکفیری

و درگیری‌های قومی، وجود امنیت پایدار را با چالش‌های جدی روبرو کرده است. وضعیت نامطلوب خدمات اجتماعی و بحران‌های اقتصادی ناشی از جنگ داخلی نیز به این وضعیت دامن زده و آشوب‌های خیابانی مردم در اعتراض به سیاست‌های دولت عراق را به دنبال داشته است؛ هرچند تحریک دیگر کشورها از جمله آمریکا نیز، در بروز چنین هرج و مرج‌هایی بی‌تاثیر نیست.

به هر حال، بدون برقراری امنیت پایدار و با ثبات در کشور عراق، همواره بیم آن می‌رود که فعالیت‌های تجاری-اقتصادی با آسیب روبرو شود و فعالیت‌های جدی در این زمینه صورت نخواهد گرفت.

مبحث دوم: کشاورزی

احیای کشاورزی عراق و توسعه آن، از جمله حیاتی‌ترین اقدامات برای کاهش وابستگی بودجه این کشور به نفت است. بخش کشاورزی در عراق، با وجود اینکه در حدود ۲۰ درصد از نیروی کار کشور را به خود اختصاص داده است، اما تنها ۵ درصد از تولید ناخالص داخلی را در بر می‌گیرد.^{۱۵}

امنیت غذایی برای کشوری مثل عراق که ۲,۴ میلیون نفر از مردم آن طبق آمار سازمان خواربار و کشاورزی (فائو)، در سال ۲۰۱۶ به کمک‌های غذایی نیاز داشتند، امری مهم تلقی می‌شود. توسعه بخش کشاورزی از این منظر نیز که یکی از بهترین مسیرها برای ایجاد شغل در عراق است، در شرایط فعلی که این کشور با بحران شغلی روبروست دارای اولویت است.

لازم به ذکر است که جنگ داخلی منجر به آواره شدن تعدا زیادی از مردم عراق شده است. رشد بخش کشاورزی می‌تواند به بازگشت افراد به شهرها و روستاهای خود و کاهش حجم آوارگی‌ها کمک شایانی نماید.

طبق گزارش‌ها در حدود ۹,۵ میلیون هکتار از زمین‌های عراق قابل کشت است که فقط در حدود ۵ میلیون هکتار آن مورد استفاده قرار گرفته است؛ رقمی که با آغاز جنگ داخلی به ۲ الی ۴ میلیون هکتار کاهش پیدا کرده است.^{۱۶} این در حالی است که بسیاری از زمین‌های مستعد کشاورزی و دامپروری در این کشور یا با تغییر کاربری همراه بوده و یا به علت عدم تامین مالی، بلا استفاده مانده است.

¹ Mansour, W., Maseeh, A. N., & Celiku, B. (2019). Iraq Economic Monitor, Fall 2019: Turning the Corner- Sustaining Growth and Creating Opportunities for Iraq's Youth, The World Bank, Page: 19.

¹ Ibid, page: 20.

مبحث سوم: نفت

نفت نقشی حیاتی در توسعه اقتصادی عراق ایفا می‌کند؛ به نحوی که بیش از ۵۰ درصد از تولید ناخالص داخلی (GDP) و بیش از ۹۰ درصد از درآمد این کشور را به خود اختصاص داده است.

رکود بازار و افت قیمت جهانی نفت طی ماه‌های اخیر، باعث کاهش شدید درآمدهای ناشی از صادرات نفت در این کشور شده است و این اتفاق در کشوری که به درآمد ناشی از صادرات نفتی وابستگی شدید دارد، کندتر شدن روند توسعه در سایر بخش‌ها را نیز به دنبال خواهد داشت.

مبحث چهارم: برق

صنعت برق، از جمله صنایع زیرساختی است. کشور عراق به حدود ۲۵ هزار مگاوات برق در روز نیاز دارد اما از این میزان توانسته فقط حدود ۱۶ هزار مگاوات را تأمین نماید. جدای از خاموشی‌های متعدد، هزینه تأمین برق از طرق مختلف برای بسیاری از شهروندان عراقی بالاست و این نکته به التهابات اجتماعی و سیاسی در این کشور دامن زده است.

علاوه بر موارد بالا، کمبود برق و قطعی‌های پی در پی باعث از کار افتادن بسیاری از صنایع در عراق می‌شود. بنابراین تأمین برق از جمله موارد اولویت دار در عراق است که می‌تواند به توسعه دیگر بخش‌ها نیز کمک کند.

مبحث پنجم: زیرساخت‌ها

به طور کلی، اولویت‌های این حوزه، ساختمان‌های مسکونی و اداری و نیز زیرساخت‌های ارتباطی را در بر می‌گیرد. همانطور که پیش‌تر اشاره شد، میزان خسارات وارده به بخش مسکن عراق، در حدود ۱۶ میلیارد دلار است که از یک سو متوجه آپارتمان‌ها و خانه‌های ویلایی مردم شده است و از سوی دیگر، ساختمان‌های دولتی مانند استانداری، شهرداری، ایستگاه‌های پلیس، آتش‌نشانی و دادگاه‌ها را در بر گرفته است. قطع به یقین، سرعت گرفتن ساخت و سازها در عراق و تخصیص هزینه در این بخش، برای سکنی دادن به آوارگان ناشی از جنگ و برقراری آرامش و نظم در کشور، ضروری است.

در خصوص زیرساخت‌های ارتباطی نیز باید گفت وجود راه‌های جاده‌ای، ریلی و بنادر سالم و امن از جمله مواردی است که قطعاً تأثیر بالایی در توسعه تجارت داخلی و خارجی دارد و باعث اتصال کشور عراق به کشورهای دور و نزدیک خواهد شد.

گفتار دوم: نیازهای اولویت دار در سوریه

مبحث نخست: امنیت

بدون تردید، در سوریه نیز همانند عراق، وجود امنیت پایدار و با ثبات، عنصر مقدماتی و پیش‌نیاز تمامی فعالیت‌های توسعه‌ای است. حضور بقایای گروه‌های تکفیری از یک سو و ورود نیروهای نظامی ترکیه از سوی دیگر، به ناآرامی‌ها در سوریه دامن می‌زند. از سوی دیگر، حملات هوایی و تهدیدهای منتسب به رژیم صهیونیستی، باعث افزایش ناامنی‌ها در کشور شده است و در چنین وضعیتی، نه تنها سرمایه‌گذاران خارجی، که تجار داخلی نیز در صرف هزینه برای ایجاد فعالیت‌های تولیدی و تجاری با احتیاط عمل می‌کنند.

مبحث دوم: کشاورزی

کشاورزی یکی از مهم‌ترین بخش‌های اقتصادی سوریه، پیش از بحران داخلی بوده است. طبق گزارش فائو در اکتبر سال ۲۰۱۶، بخش کشاورزی سوریه در سال ۲۰۱۰، ۱۸ درصد از تولید ناخالص ملی، ۲۳ درصد از صادرات و همچنین، ۱۷ درصد از اشتغال این کشور را به خود اختصاص داده بود که این رقم پس از جنگ بیشتر نیز شده است.

کشاورزی از جمله مهم‌ترین بخش‌هایی بود که در طول جنگ توانست موجب پایداری مردم شود و تولیدات در این بخش علی‌رغم کم شدن، حتی در دوران جنگ نیز هیچ‌گاه متوقف نشد.

بخش کشاورزی سوریه در کنار تولیدات زراعی، زنبورداری، دامداری و پرورش کرم ابریشم را نیز شامل می‌شود. گفتنی است پنبه در کنار گندم و زیتون از جمله محصولات مهم تولیدی سوریه در این بخش است.^{۱۷} سوریه تنها کشور عربی صادرکننده پنبه به کشورهای عربی و سایر کشورهای جهان است و پنبه این کشور از مرغوب‌ترین پنبه‌های جهان محسوب می‌شود.

^{۱۷} اطلاعات آماری سازمان توسعه تجارت ایران، قابل مشاهده در:

تنوع آب و هوایی و تنوع حیوانات از جمله مزیت‌های مهم سوریه برای رونق بخش کشاورزی است. طبق آمارها، سوریه از بیش از ۵۰۰ هزار تن زیتون تولیدی، حدود ۱۵۰ هزار تن روغن زیتون تولید می‌کند که ۷۰ هزار تن آن قابلیت صادراتی دارد.^{۱۸}

لازم به ذکر است که در روزهای پس از جنگ، کشت گلخانه‌ای در سوریه رونق فراوانی گرفته است و بسیاری از کشاورزان به این نوع از کشت رو آورده‌اند. با این حال، چه در خصوص کشت گلخانه‌ای و چه در مورد زمین‌های کشاورزی سوریه، نیازهایی وجود دارد که توسعه این بخش را با چالش‌های متعددی همراه کرده است. از جمله این نیازها می‌توان به کمبود انواع سم، کود و بذر اشاره کرد. همچنین نبود فناوری‌های نوین کشاورزی، آب‌پاش و سایر ابزارها و ماشین‌آلات مورد نیاز، باعث شده تا سوریه در بخش کشاورزی نتواند با حداکثر ظرفیت کار خود را از سر بگیرد. بر اساس گزارش فائو در سال ۲۰۱۷ و نیز گزارش وزارت کشاورزی سوریه، بخش کشاورزی در این کشور، در حدود ۱۶ میلیارد دلار آسیب دیده است.

مبحث سوم: انرژی

به گفته وزیر نفت سوریه، از سال ۲۰۱۱ تاکنون، صنعت نفت سوریه در حدود ۷۴ میلیارد دلار آسیب دیده است. از این میزان، حدود ۱۴ میلیارد دلار آن مستقیم (آسیب به سیستم‌های تولید و پالایش نفت) و در حدود ۶۰ میلیارد دلار، غیر مستقیم (ضرر ناشی از عدم بهره برداری) بوده است.^{۱۹} همچنین، بنا بر آمارهای اعلامی از سوی وزیر برق سوریه، صنعت برق این کشور نیز در حدود ۴ میلیارد دلار آسیب دیده است. در مجموع، سوریه در حوزه انرژی با آسیبی حدوداً ۸۰ میلیارد دلاری روبرو شده است.^{۲۰}

مبحث چهارم: زیرساخت‌ها

در حوزه زیرساخت‌ها، یکی از موارد مهم، بازسازی ساختمان‌ها از جمله مسکن است. با این کار، چند میلیون آواره ناشی از جنگ، به سکونتگاه‌های خود باز خواهند گشت که این امر، در رابطه‌ای متقابل و در عین نیازمند بودن به وجود ثبات نسبی، خود به ثبات سیاسی، اجتماعی کمک شایانی خواهد کرد.

^{۱۸} خبرگزاری رسمی جمهوری عربی سوریه (سانا):

<https://mail.sanasyria.org/fa/?p=153564>

^۱ <https://www.syria-oil.com/10776/>

^۲ <https://b2n.ir/681635>

از دیگر موارد ضروری در این حوزه، چنان که در خصوص عراق نیز صادق است، بازسازی زیرساخت‌های ارتباطی از جمله جاده‌ها، بنادر و خطوط ریلی است. وجود راه‌های ارتباطی سالم و امن، به تقویت تجارت داخلی و خارجی و نیز ترغیب حضور سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی منجر خواهد شد.

فصل دوم: توانمندی‌ها و نیازهای متقابل ایران در حوزه‌های مختلف

بی‌شک یکی از مهم‌ترین معیارها برای کمک‌رسانی به کشورهای هدف، توانمندی‌های کشور کمک‌کننده است. بر همین مبنا، در ادامه به تبیین برخی از توانمندی‌های داخلی کشور که قابلیت عرضه به سوریه و عراق را نیز دارند، خواهیم پرداخت.

گفتار نخست: توانمندی‌های ایران در حوزه امنیت

در زمانی که اکثر کشورهای غرب آسیا (خاورمیانه) گرفتار جنگ‌های نیابتی یا مخاصمات مسلحانه غیر بین‌المللی هستند، جمهوری اسلامی یکی از امن‌ترین کشورها در منطقه است. این عدم سرایت ناامنی‌ها به داخل مرزهای ایران از توانایی بالای نیروهای نظامی جمهوری اسلامی حکایت دارد.

قدرت نظامی ایران به نیروهای زمینی محدود نبوده بلکه توانمندی‌های نظامی در زمینه موشک‌های بالستیک، توانایی‌های پدافندی، عملیات‌های نامتقارن، جنگ سایبری و توانایی‌های اطلاعاتی را نیز در بر می‌گیرد.

نیروی نظامی ایران در طول جنگ‌های داخلی عراق و سوریه، با حضور مستشاری در کنار نیروهای نظامی این کشورها نشان داد توانایی برقراری امنیت در این کشورها را دارد و می‌تواند در این زمینه حضور موثری در دو کشور عراق و سوریه داشته باشد.

گفتار دوم: توانمندی‌های ایران در حوزه خدمات فنی و مهندسی

ظرفیت بازار ساختمانی کشورهای آسیب‌دیده از جنگ برای ساخت و سازهای ایرانی و به خصوص سازنده‌های دارای توان بیکار ناشی از رکود داخلی، به میزان قابل توجه است.

کارشناسان معتقدند مهندسان ایرانی ظرفیت صادرات سالانه ۲۵ میلیارد دلار خدمات فنی و مهندسی به کشورهای مختلف دنیا را دارند که از این میزان، به طور میانگین، یک سوم در حوزه ساخت مسکن و سایر ساختمان‌ها قابل تحقق است.^{۲۱}

با این حال، طی سال‌های گذشته کمتر از «۱۰ درصد» این ظرفیت در کل صادرات خدمات فنی و مهندسی ایران محقق شده است.

به گفته محمدرضا انصاری، رئیس انجمن صادرکنندگان خدمات فنی و مهندسی ایران، بسیاری از فعالین ایرانی در این حوزه، از توان و آمادگی لازم برای حضور در کشورهای جنگ زده و نیازمند ساخت و ساز، هم به صورت پیمانکاری و هم به صورت سرمایه‌گذاری برخوردار هستند. هم‌اکنون ۵ هزار واحد مسکونی در کشور عراق از سوی مهندسان ایرانی در حال ساخت است که ارزش آن بالغ بر ۵۰۰ میلیون دلار برآورد می‌شود.^{۲۲}

بنابراین در این حوزه، توانمندی داخلی برای ورود به کشورهای هدف وجود دارد. با این حال، کارشناسان از عواملی مانند موانع بانکی ناشی از تحریم و لغو اعطای جوایز صادراتی به عنوان دو مانع اصلی در راه صدور این دسته از خدمات یاد می‌کنند که در فصل سوم به تفصیل به آن‌ها پرداخته خواهد شد.

گفتار سوم: توانمندی‌های ایران در حوزه تولید و صادرات برق

ایران با توجه به ظرفیت بالقوه و زیرساخت‌های مناسب برای تولید برق و نیز با توجه به موقعیت جغرافیایی منحصر به فرد، توانایی تبدیل شدن به هاب منطقه در زمینه انرژی، به خصوص برق و گاز را دارد.

جمهوری اسلامی با صادرات روزانه ۱۵۰۰ مگاوات برق و حدود ۳۵ میلیون متر مکعب گاز به عراق، در تأمین ۴۵۰۰ مگاوات برق در این کشور نقش دارد که معادل ۲۸ درصد کل مصرف فعلی برق عراق است. عراق به غیر از جمهوری اسلامی از هیچ یک از کشورهای دیگر تاکنون برق و گاز وارد نکرده و از این حیث وابستگی شدیدی به منابع انرژی ایران دارد.

^{۲۱}خبرگزاری اقتصاد آنلاین، به نقل از محمدرضا انصاری، رئیس انجمن صادرکنندگان خدمات فنی و مهندسی. قابل مشاهده در:

ایران می‌تواند با توجه به نیاز مبرم دو کشور سوریه و عراق و دیگر کشورهای منطقه به برق و گاز، با کمک گرفتن از بخش خصوصی داخلی و خارجی و هدایت سرمایه‌گذاری‌ها به سمت ساخت نیروگاه و تقویت زیرساخت‌ها، میزان صادرات خود در این حوزه را گسترش دهد. علاوه بر این، ایران توانایی ساخت نیروگاه در کشورهای دیگر از جمله عراق و سوریه را نیز دارد.^{۲۳}

گفتار چهارم: توانمندی‌ها و نیازهای متقابل ایران در حوزه کشاورزی

وجود آب و هوای متنوع و چهار فصل، ایران را به کشوری مطلوب برای سرمایه‌گذاری بر روی محصولات کشاورزی بدل کرده است؛ به گونه‌ای که می‌توان روی صادرات این محصولات تمرکز بیشتری داشت. سیب، کشمش و مرکبات، هندوانه، خربزه، سیب زمینی، گوجه فرنگی، پیاز، موسیر، پسته با پوست و مغز پسته، رب گوجه فرنگی، زعفران، انواع کلم قرمز و سفید و ... تنها بخشی از سبد متنوع صادراتی ایران در حوزه محصولات کشاورزی است.

با توجه به آمار وزارت جهاد کشاورزی در سال ۱۳۹۷ تقریباً ۷ میلیون تن محصولات کشاورزی با ارزشی بالغ بر ۶,۵ میلیارد دلار به خارج از کشور صادر شده است. سالانه ۱۲۲ میلیون تن محصولات کشاورزی در کشور تولید می‌شود، از این میزان ۸۴ میلیون تن مربوط به محصولات زراعی، ۲۲ میلیون تن محصولات باغی و ۱۶ میلیون تن محصولات دامی و آبی است.^{۲۴}

علاوه بر صادرات محصولات کشاورزی و تامین بخشی از نیاز کشورها در این حوزه، می‌توان بر ظرفیت‌های بخش کشاورزی و قابلیت‌های صادراتی در این کشورها نیز متمرکز شد و با انتقال خدماتی از جمله تکنولوژی‌های جدید آبیاری و زهکشی و همچنین ماشین‌آلات کشاورزی، توان تولیدی کشورهای مذکور در این حوزه به عنوان یکی از بخش‌های ارزآور پس از دوران جنگ را تقویت کرد.

ظرفیت‌های متعدد دیگری در کشورهای مذکور به خصوص سوریه وجود دارد. از جمله آن‌ها تاسیس کارخانه مشترک تصفیه پنبه یا پنبه پاک‌کنی است. آمارها نشان می‌دهند سوریه در پنج سال منتهی به جنگ، به طور

² <https://b2n.ir/014797>

3

² <https://b2n.ir/149377>

4

میانگین سالانه در حدود ۴۰۰ میلیون دلار پنبه صادر می‌کرده است که این رقم در سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۹ به میانگین ۱۲۰ میلیون دلار رسیده است و افزایش آن با زیر کشت رفتن زمین‌های دیگر، قابل تحقق است.^{۲۵}

از سوی دیگر، نیاز ایران به واردات پنبه طی سال‌های اخیر افزایش داشته است، به طوری که اکنون ۶۰ تا ۷۰ درصد نیاز کشور از طریق واردات تامین می‌شود.^{۲۶} آیین در حالی است که مبداء واردات ما تا کنون کشورهای نظیر ترکیه، ازبکستان، امارات، تاجیکستان، چین، هند، سوئیس، ایتالیا، اسپانیا و حتی کشور بسیار کوچک لیختن اشتاین بوده‌اند.

جدول ۵- ده صادرکننده اول پنبه به ایران (به هزار دلار)^{۲۷}

صادرکنندگان پنبه به ایران	ارزش واردات در سال ۲۰۱۵	ارزش واردات در سال ۲۰۱۶	ارزش واردات در سال ۲۰۱۷	ارزش واردات در سال ۲۰۱۸
جهان	134892	156807	185570	179175
ترکیه	16726	27991	71620	69960
ازبکستان	23086	66436	38214	33454
امارات	14613	10528	35295	24983
تاجیکستان	6719	8640	10887	23933
چین	5916	2252	1864	10035
هند	23804	17966	16698	7788
سوئیس	15	0	6191	4040
اسپانیا	0	1	84	1200
ایتالیا	401	488	1249	955
ترکمنستان	15	1981	754	677

بنابراین می‌توان به همکاری مشترک با سوریه در تولید پنبه به چشم فرصتی دوجانبه برای هر دو کشور نگاه کرد.

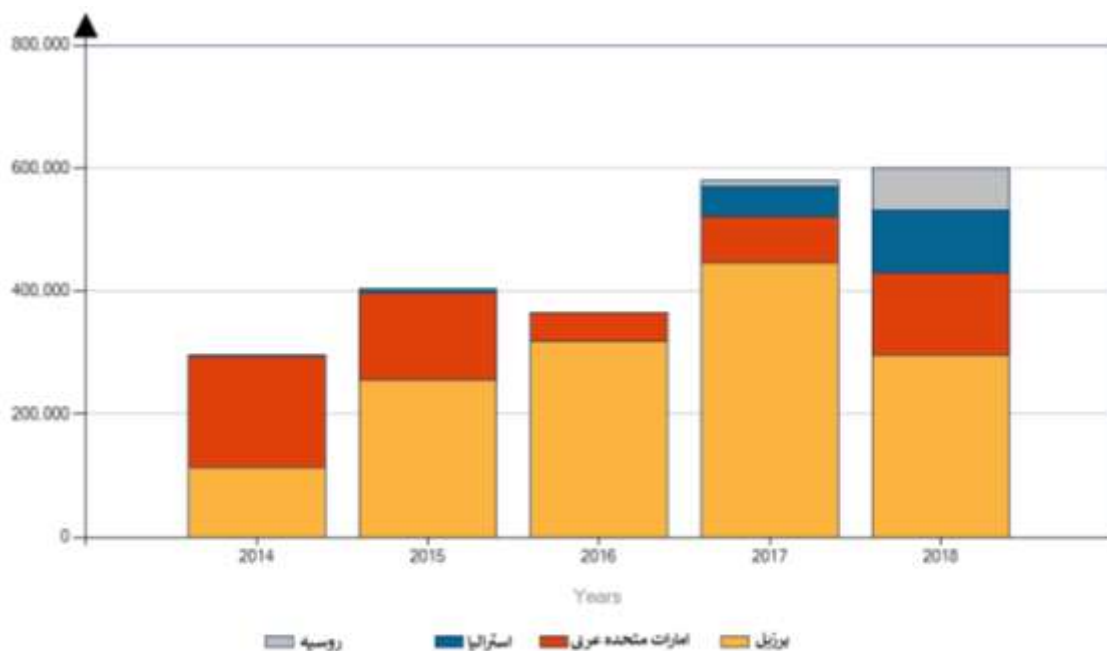
² TradeMap. 5

b2n.ir/072099

² TradeMap. 7

^{۲۶} خبرگزاری تسنیم، به نقل از محمد شفیع ملک زاده؛ رئیس نظام صنفی کشاورزی و منابع طبیعی، قابل مشاهده در:

همانطور که پیش از این مطرح شد، تنوع حیوانات و مراتع حاصل خیز باعث ایجاد ظرفیت پرورش دام در سوریه شده است. از سوی دیگر جمهوری اسلامی در زمان‌های مختلفی از سال، با کمبود مرغ و گوشت روبرو شده و ناگزیر از واردات است. واردات محصولات دامی اخیر در ایران که به طور میانگین، سالانه ۵۰۰ میلیون دلار خروج ارزی را به همراه دارد، طی سال‌های اخیر از کشورهای برزیل، امارات، استرالیا و روسیه انجام شده است.

شکل ۵- کشورهای اصلی تامین کننده نیاز گوشت و مرغ وارداتی ایران (واحد: هزار دلار)^{۲۸}

سرمایه‌گذاری مشترک در حوزه پرورش دام، فعالیتی است که از یک سو به تقویت اقتصاد سوریه منجر خواهد شد و از سوی دیگر، ضمن تامین نیاز داخلی سوریه، نیاز ایران در این زمینه نیز از طریق سوریه تامین خواهد شد.

در خصوص موانع صادرات سوریه به ایران، می‌توان به قوانین گمرکی و بالاتر بودن نرخ تعرفه‌های تجاری ایران به نسبت سوریه اشاره کرد. از جمله چالش‌های صادرات محصولات کشاورزی ایرانی به سوریه نیز می‌توان به بی‌ثباتی مقررات حاکم بر صادرات در این بخش، کمبود سردخانه‌های مرزی برای صادرات،

مشکلات ناشی از نرخ ارز، بسته‌بندی نامناسب و ظهور رقبای جدید به ویژه از طریق صادرات مجدد نام برد.

گفتار پنجم: توانمندی‌های ایران در حوزه بهداشت و درمان

از جمله توانمندی‌های ایران در این حوزه، می‌توان به توریسم درمانی اشاره کرد. در شهرهای داخلی متعددی از جمله اهواز، مشهد، شیراز، اصفهان، تهران و... زیرساخت‌هایی برای پذیرش بیماران خارجی فراهم شده و در حال گسترش نیز هست.

علاوه بر آن، ایران در زمینه ساخت بیمارستان و مراکز درمانی در کشورهای جنگ زده نیز توانمند است. همچنین صادرات دارو و نیز انتقال فناوری ساخت دارو، از جمله دیگر توانایی‌هایی است که در ایران وجود داشته و می‌تواند بخشی از نیاز کشورهای محور مقاومت را رفع نماید.

بخش سوم: موانع گسترش تجارت خارجی ایران با دیگر کشورها

عدم پیوند توانمندی‌های ایران در حوزه‌های مختلف با نیازهایی از همان جنس در دیگر کشورها از جمله سوریه و عراق، از وجود مانع یا موانعی در این راه حکایت دارد. موانع مذکور گاه داخلی است و به مشکلات ایران در حوزه‌های تقنینی یا نظارتی یا غیره برمی‌گردد و گاه نیز خارجی است و از مشکلاتی نظیر تحریم‌های بانکی ناشی می‌شود.

فصل نخست: موانع داخلی

گفتار نخست: عدم وجود نهاد متولی واحد

یکی از مشکلات عدیده ایران در توسعه تجارت خارجی با شرکای منطقه‌ای، فقدان نهاد متولی یکپارچه و واحد و یا به تعبیری دیگر، تعدد نهادهای تصمیم‌گیر در این حوزه است.

وجود سازمان‌ها و نهادهایی نظیر سازمان توسعه تجارت، سازمان استاندارد، اتاق‌های بازرگانی، انجمن‌های صادراتی، بانک توسعه صادرات، صندوق ضمانت صادرات ایران و... که عمدتاً موضوع واحدی را دنبال می‌کنند سبب کند شدن تجارت خارجی شده و بعضاً خود، با نقض غرض، به مانعی در راه توسعه صادرات بدل شده‌اند.

وجود نهادهای موازی متعدد، با تصمیماتی که عمدتاً همپوشانی داشته و بعضاً متناقض می‌نمایند، هدایت سرمایه و حمایت از آن در راستای تولید بیشتر و توسعه تجارت منطقه‌ای را با چالش‌های جدی روبرو نموده است. نکته قابل توجه این که در سطح کلان کشوری نیز تعدد نهادهای تصمیم‌گیر دیده می‌شود و همین امر باعث شده ما نقشه راهی برای تعامل با کشورها نداشته باشیم و ندانیم تا کجا قرار است با کشوری تعامل داشته باشیم. این در حالی است که وجود نهاد واحد برای تدوین برنامه‌های همکاری اقتصادی، حداقل در خصوص کشورهای اولویت‌دار، می‌تواند به تنظیم تعاملات تجاری با کشورهای خارجی در حوزه‌های مختلف کمک نماید.^{۲۹}

^{۲۹} مصاحبه با یکی از مسئولان «اداره کل دیپلماسی اقتصاد مقاومتی و گذر از تحریم‌ها» در وزارت امور خارجه.

گفتار دوم: یکسان بودن قوانین برای فعالیتهای تجاری داخلی و خارجی

در روزهایی که تجارت خارجی با موانعی نظیر تحریمهای بینالمللی روبروست، انتظار می رود قوه مقننه و مجریه، با درک تفاوت فعالیت تجاری در عرصه داخل و خارج، به تفکیک قوانین در این دو عرصه پردازند تا مشکلی به مشکلات تجار ایرانی در عرصه بینالملل، که با تحریمها روبرو هستند، اضافه نکنند.

این در حالی است که امروزه شاهد یکسان بودن قوانین در این دو عرصه هستیم و به عنوان مثال، همان بخشنامه‌ای که از سوی بانک مرکزی برای بانک رفاه یا کشاورزی صادر می‌شود، عیناً برای بانک توسعه صادرات (EDB) نیز صادر می‌گردد.

به نظر می‌رسد این تفکیک، به همراه ایجاد تسهیلاتی در زمینه اعطای مجوزها برای فعالیت تجاری بینالمللی و حمایت‌های سیاسی و مالی از تجار در عرصه بینالملل، البته با حفظ نظارت‌ها، می‌تواند به توسعه تجارت خارجی و ارزآوری بیشتر کمک کند.^{۳۰}

گفتار سوم: توان رقابتی پایین شرکت‌های ایرانی در عرصه بینالملل

عدم ثبات نرخ ارز در ایران، باعث می‌شود قیمت تمام شده بسیاری از محصولات ایرانی برای عرضه به بازارهای بینالملل، با نوسان همراه شده و گاه بالاتر از قیمت کالاهای رقیب باشد. این امر در کنار مواردی مانند خام فروشی محصولات بدون ایجاد ارزش افزوده، عدم وجود بسته‌بندی مناسب و مهم‌تر از همه، برند نبودن شرکت‌های ایرانی، موجب شده است که توان رقابتی شرکت‌های تجاری ایرانی در مقابل شرکت‌های بینالمللی یا شرکت‌های دیگر کشورهای نظیر آمریکا و آلمان در عرصه بینالملل، پایین باشد.

گفتار چهارم: کمبود سرمایه در گردش

یکی از مشکلات اساسی تولیدکنندگان داخلی، فقدان یا کمبود سرمایه در گردش است. به همین علت، بسیاری از تولیدکنندگان داخلی با بخش کمی از ظرفیت خود به تولید می‌پردازند، زیرا توان خرید مواد اولیه بیشتر را از دست داده‌اند. در ادامه با یک مثال به شرح این گفتار می‌پردازیم.

^{۳۰} مصاحبه با یکی از مدیران سابق بانک توسعه صادرات ایران.

در زمانی که قیمت دلار حدود ۱۰۰۰ تومان بود، اگر تولیدکننده‌ای قصد واردات مواد اولیه یا تجهیزاتی به ارزش ۱ میلیون دلار را داشت، به ۱ میلیارد تومان سرمایه نیاز داشت. تولید کننده می‌توانست با گشایش اعتبار اسنادی بآ فرو شنده خارجی ارتباطی مطمئن برقرار کند. در این شرایط فرو شنده ۱۰ درصد ثمن معامله معادل ۱۰۰ میلیون تومان را دریافت می‌کرد و مابقی آن را طی اقساط چند ماهه، پس از تولید تولیدکننده ایرانی و فروش محصول، از او تحویل می‌گرفت. دو بانک مبدا و مقصد نیز ثمن معامله را تضمین می‌کردند.

با قطع شدن ارتباط بین بانک‌ها به علت تحریم، امکان تضمین خریدار داخلی توسط بانک مقصد از بین رفت و فروشنده خارجی فقط در صورت خرید نقدی حاضر به فروش محصول خود به تاجر ایرانی می‌شد. به همین دلیل به یکباره، سرمایه در گردش مورد نیاز تولید کننده ایرانی ۱۰ برابر شد؛ یعنی به جای ۱۰۰ میلیون تومان باید ۱ میلیارد تومان پرداخت می‌کرد.

حال اگر پس از مدتی قیمت ارز سه برابر شود، سرمایه در گردش مورد نیاز تاجر ایرانی ۳۰ برابر شده است و اگر قیمت ارز ۵ برابر شود (معادل ۱۵ هزار تومان)، بدین معناست که سرمایه در گردش مورد نیاز ۱۵۰ برابر شده است و هیچ بانکی، حتی در صورت نبود موانع تحریمی هم حاضر نیست ۱۵۰ برابر دارایی نقدی تاجری را تضمین کند.^{۳۲}

فصل دوم: موانع خارجی

گفتار نخست: عدم همکاری بانک‌های خارجی با بانک‌های ایرانی

یکی از عمده‌ترین مشکلات پیش روی تجار ایرانی، محرومیت از ظرفیت بانک‌های خارجی است. تحریم‌های پولی و بانکی آمریکا طی سال‌های اخیر، معاملات تجاری و مالی ایران با کشورهای طرف تجاری را پیچیده و پرهزینه کرده است. این تحریم‌ها موجب شده است بسیاری از بانک‌های مطرح و بزرگ بین‌المللی، به دلیل حضور در بازارهای مالی آمریکا و وابستگی به نظام پرداخت دلاری، از ادامه همکاری با بانک‌های ایران واهمه داشته باشند.^{۳۳}

³ LC

1

^{۳۲} مصاحبه با یکی از مشاوران وزیر اقتصاد در دولت یازدهم.

^{۳۳} عطااللهی، حسین (۱۳۹۸)، ظرفیت نظام بانکی چین برای انجام مبادلات دوجانبه در شرایط تحریم، اندیشکده اقتصاد مقاومتی، قابل مشاهده در:

urly.ir/dXbLX

به عبارتی دیگر، بانک‌های بزرگ در کشورهای مختلف جهت انجام مبادلات بین‌المللی خود نیاز به دسترسی به چرخه دلار و سامانه سوئیفت دارند؛ لذا تهدید قطع دسترسی بانک‌ها به این چرخه از جانب آمریکا، همکاری آنها با ایران را با چالش‌هایی مواجه کرده است.

در همین راستا، یکی از دشواری‌های فعالیت در عرصه بین‌الملل برای شرکت‌های ایرانی، به اعتبارات اسنادی مربوط می‌شود. با این توضیح که از یک سو، حساب‌های شرکت‌های تجاری خارجی طرف معامله با تجار بزرگ ایرانی، معمولاً در بانک‌های بزرگ و مطرحی است که تعامل بالایی با شرکت‌های آمریکایی دارند و از سوی دیگر، این بانک‌ها، برخلاف بانک‌های کوچک و جویای نام و اعتبار، از گشایش اعتبار اسنادی برای شرکت‌های ایرانی سر باز می‌زنند.

این اتفاق در دوره قبل از برجام، از تحریم‌های یکجانبه آمریکا و ترس این بانک‌ها از جریمه شدن و قطع ارتباط با پیام‌سان سوئیفت ناشی می‌شد. در دوره پس‌ابرجام نیز با وجود توقف تحریم‌ها، همچنان بانک‌های بزرگ به علت واکنش آمریکا و عدم پیش‌بینی آینده روابط ایران و آمریکا، تمایلی به همکاری با شرکت‌های ایرانی از خود نشان ندادند.

علاوه بر این، عدم همکاری بانک‌های بزرگ بین‌المللی یا غیر بین‌المللی با بانک‌های ایرانی، شامل عدم قبول ضمانتنامه‌های صادره از سوی بانک‌های ایرانی هم می‌گردد. بنابراین، شرکت‌های تجاری ایرانی مجبورند تمامی عملیات‌های بانکی خود را با استفاده از یک بانک واسطه انجام دهند که این کار باعث کند شدن روند تجارت خارجی و نیز افزایش هزینه‌ها برای تاجر ایرانی شده است.

یکی از مسائل مهمی که این روزها در رابطه با همین مشکل، روابط ایران و عراق را تحت تاثیر قرار داده است، پرداخت پول برق ایران توسط عراق است. دولت عراق از یک سو به واسطه کمبود، به واردات برق از ایران می‌پردازد و از سوی دیگر، به علت تحریم‌های بانکی آمریکا، از پرداخت پول آن سر باز می‌زند.

گفتار دوم: معطل ماندن ظرفیت‌های منطقه‌ای

اقتصاد بین‌الملل و آنچه دولت‌ها در این راستا پی‌ریزی می‌کنند، سنگ بنای تجارت خارجی کشورها را تشکیل می‌دهد. به عبارت دیگر، یکی از مهم‌ترین عوامل در هموار یا مسدود کردن مسیر تجارت خارجی، نقش‌آفرینی دولت‌ها در عرصه اقتصاد بین‌الملل است.

در همین زمینه بسیاری از ظرفیت‌های منطقه‌ای وجود دارد که عملاً در گذر سال‌ها، از نگاه اولویت دار کشورها فاصله گرفته و به حاشیه رانده شده است. یکی از این ظرفیت‌ها معاهدات و سازمان‌های همکاری اقتصادی منطقه‌ای نظیر اکو می‌باشد.

سازمان اکو با ۱۰ عضو، طبق اساسنامه، برای بهبود شرایط توسعه اقتصادی پایدار کشورهای عضو تلاش می‌کند و نیز در زمینه حذف تدریجی موانع تجاری در منطقه غرب آسیا (خاورمیانه) فعالیت دارد. با این حال، آنچه مسلم است این است که ظرفیت همکاری کشورهای عضو با محوریت ایران، پاکستان و ترکیه، بسیار بیش از وضعیت فعلی است.

در کنار موارد اخیر، سازمان‌ها و معاهدات منطقه‌ای دیگری نیز وجود دارند که ایران با پیوستن به آن‌ها می‌تواند از مزایای آن بهره‌مند گردد. از جمله آن‌ها سازمان همکاری شانگهای^{۳۴} و اتحادیه اقتصادی اوراسیا^{۳۵} است که ایران تا این لحظه به عنوان عضو ناظر در آن‌ها حضور دارد.

^{۳۴} سازمان همکاری شانگهای سازمانی میان‌دولتی است که برای همکاری‌های چندجانبه امنیتی، اقتصادی و فرهنگی تشکیل شده است. این سازمان در سال ۲۰۰۱ توسط رهبران چین، روسیه، قزاقستان، قرقیزستان، تاجیکستان و ازبکستان با هدف برقرار کردن موازنه در برابر نفوذ آمریکا و ناتو در منطقه، پایه‌گذاری شد.

^{۳۵} اتحادیه‌ای اقتصادی است که اهدافی مانند تسهیل تجارت، ایجاد بازار مشترک در حوزه کشورهای عضو، حذف تدریجی قوانین گمرکی در داخل اتحادیه، برقراری تعرفه خارجی مشترک در میان کشورهای عضو و هماهنگ سازی تشریفات گمرکی را دنبال می‌کند.

بخش چهارم: ظرفیت طرح جاده ابریشم جدید چین برای رفع موانع موجود

طرح جاده ابریشم جدید چین، موسوم به ابتکار «کمربند و جاده»، چشم‌انداز اقتصادی - سیاسی چین برای سال‌های پیش‌روست که از سال ۲۰۱۳ به طور رسمی توسط مقامات دولتی چین تبیین شده است. بر مبنای این ابتکار، دولت چین به توسعه زیرساختی کشورهای پرداخته و با این کار، هم برای نیروی متخصص و تولید مازاد خود بازار پیدا می‌کند و هم در نهایت با ایجاد زیرساخت‌های مورد نیاز، دسترسی خود به بازارهای آسیا، آفریقا و اروپا را تسهیل و تسریع می‌نماید.

تاکنون بیش از ۶۰ کشور به عضویت طرح مذکور درآمده‌اند که در این میان اسامی کشورهای مهمی نظیر روسیه، ترکیه، پاکستان، ازبکستان و ایتالیا، بیش از سایرین به چشم می‌آید. با در نظر گرفتن حضور این تعداد کشور در طرح مذکور، حدود ۶۰ درصد جمعیت جهان از این پروژه متاثر خواهند شد و دولت‌های عضو آن، نماینده بیش از یک سوم تولید ناخالص داخلی (GDP) دنیا خواهند بود.

بخش اعظمی از برنامه جامع همکاری ۲۵ ساله ایران و چین نیز در راستای توسعه طرح جاده ابریشم جدید است و از این منظر، می‌تواند تأثیرات مهمی بر نقشه راه اقتصادی دو کشور بگذارد. با این توضیح که از یک سو، ایران نیازهای خود در زمینه پولی - بانکی، تجاری، فروش نفت خام، ائتلاف نظامی با قدرت‌های جهانی و... را به کمک چین حل خواهد کرد و از سوی دیگر چین، به عنوان شریک تجاری - اقتصادی راهبردی ایران طی سال‌های اخیر، در کنار تامین نیازهایش، به تکمیل پازل جهانی خود در حوزه سیاست و اقتصاد خواهد پرداخت. پازلی که یکی از مهم‌ترین نقاط اشتراک ایران و چین در آن، اخراج آمریکا از منطقه است.

حضور اقتصادی چین در کشورهای عراق و سوریه پس از جنگ و اجرای پروژه‌های مختلف زیرساختی در این کشورها، ذیل طرح جاده ابریشم جدید، عامل مهمی است که تعیین تکلیف هرچه سریع‌تر جمهوری اسلامی در تعامل با این قدرت جهانی و تبیین حد این تعامل را ضرورت می‌بخشد.

گفتنی است کشور عراق در سال ۲۰۱۹ میلادی و در جریان سفر عادل عبدالمهدی نخست‌وزیر این کشور به چین، تمایل خود برای الحاق به طرح جاده ابریشم چین موسوم به ابتکار «کمربند و جاده» را رسماً اعلام

نمود.^{۳۶} در خصوص سوریه نیز، بشار اسد بارها از طرح جاده ابریشم جدید صحبت کرده و آمادگی کشورش برای همکاری با چین در راستای این طرح را اعلام کرده است.^{۳۷}

در ادامه با توجه به تقسیم‌بندی پیشین در خصوص موانع تجاری ایران به داخلی و خارجی، به بررسی موانعی خواهیم پرداخت که می‌توان در حل آن‌ها از چین و طرح جاده ابریشم جدید بهره‌مند شد.

فصل اول: حل برخی مسائل داخلی با همکاری چین

گفتار نخست: سرمایه‌گذاری مشترک با چین

همان‌طور که پیش از این گفته شد، یکی از مشکلات شرکت‌های تجاری ایرانی، عدم توان رقابت با شرکت‌های رقیب در کشورهای هدف است. عوامل متعددی نظیر برند بین‌المللی بودن شرکت رقیب، حجم بالاتر معاملات به نسبت شرکت ایرانی، تبلیغات و... در نهایت باعث این عدم توانایی رقابت می‌شود.

این در حالی است که بسیاری از شرکت‌های چینی بر خلاف شرکت‌های ایرانی، توان رقابت با رقبای بین‌المللی را دارند. بنابراین به نظر می‌رسد می‌توان با اتصال شرکت‌های ایرانی به چینی و سرمایه‌گذاری مشترک در کشورهای هدف، انحصار بسیاری از کالاها و خدمات تجاری را از دست گروه‌های رقیب خارج کرد.

این اتفاق زمانی خواهد افتاد که شرکت‌های تجاری ایرانی بتوانند برای طرف چینی ایجاد مزیت نمایند. به عنوان مثال، بسیاری از کالاها یا مواد اولیه مورد نیاز شرکت چینی را با هزینه کمتری نسبت به رقبای و حتی نسبت به خود چین، تامین کنند. در غیر این صورت شرکت‌های چینی نیز به رقیب تجاری ایرانی در منطقه بدل خواهند شد.

لازم به ذکر است که در پیش‌نویس ایرانی برنامه همکاری جامع ایران و چین (توافق ۲۵ ساله) نیز در موارد متعددی به سرمایه‌گذاری مشترک شرکت‌های ایرانی به همراه شرکت‌های چینی در ایران و دیگر کشورهای منطقه اشاره شده است. به عنوان نمونه در بخش «مشارکت فعال در کمربند - راه»، از سرمایه‌گذاری مشترک برای ساخت نیروگاه و خطوط انتقال برق در پاکستان، افغانستان، عراق و سوریه و نیز احداث کریدور خط آهن زیارتی پاکستان، ایران، عراق، سوریه و پروژه‌های مرتبط با آن، صحبت به میان آمده است.

³ <https://b2n.ir/207420>

6

³ <https://b2n.ir/812218>

7

گفتار دوم: حذف دلار و استفاده از ارزهای ملی در تعاملات تجاری

همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، وابستگی تعاملات تجاری شرکت‌های ایرانی به دلار، سبب کاهش سرمایه در گردش و عدم توانایی خرید مواد اولیه مورد نیاز از سوی تولید کنندگان ایرانی شده است.

شرکت‌های ایرانی برای حل این معضل می‌توانند در وهله اول، برای تامین مواد اولیه مورد نیاز خود، شرکت‌های معتبر چینی را جایگزین شرکت‌های مشابه در دیگر کشورها، مخصوصاً متحدین آمریکا در غرب و شرق نمایند.

در مرحله دوم، چنانچه با حذف تدریجی دلار از معاملات، طرفین از ارزهای ملی در معاملات خود استفاده کنند، مشکل نوسانات ارزی ناشی از نرخ تسعیر ریال به دلار تا حدود زیادی برای تاجر ایرانی حل خواهد شد.

فصل دوم: حل برخی موانع خارجی با همکاری چین

گفتار نخست: ایجاد سیستم پرداخت مستقر، مستقل از سیستم‌های تحت سلطه آمریکا

سیستم‌های پرداخت، مجموعه‌ای از ابزارها، عوامل فنی، قانونی و اجتماعی هستند که به انتقال ارزش پولی بین پرداخت‌کننده و گیرنده وجه، می‌پردازند.

چنین سیستم‌هایی باید از زیرساخت‌های فناوری و قانونی برخوردار باشند. منظور از زیرساخت فناوری، مجموعه سخت‌افزارها و نرم‌افزارهایی است که امکان انتقال ارزش را فراهم می‌سازد و مراد از زیرساخت قانونی، مجموعه قوانین، مقررات و توافق‌نامه‌هایی هستند، که از یک سیستم پرداخت، حمایت کرده و در طرفین معامله، ایجاد اطمینان و اعتماد می‌کنند.

نظام پرداخت مبتنی بر دلار، با زیرساخت‌هایی نظیر شبکه پیام‌رسان مالی سوئیفت، رایج‌ترین سیستم پرداخت مستقر در عرصه تجارت بین‌الملل و مبادلات بین بانکی است.

حال با توجه به اینکه ایران به واسطه تحریم‌های آمریکا از این سیستم بیرون رانده شده است، ضروری است که سیستمی بومی برای سازمان بخشیدن و حمایت از تعاملات تجاری بین‌المللی خود طراحی و اجرا کند.

بررسی‌ها نشان می‌دهد بانک‌های فعال در کشورهای جهان، الزاما در چرخه دلاری فعالیت نمی‌کنند. بسیاری از این بانک‌ها به این چرخه که تحت نظارت آمریکاست دسترسی ندارند و بخش قابل توجهی از آن‌ها نیز فعالیت ارزی بین‌المللی مرتبط با بازارهای مالی آمریکایی انجام نمی‌دهند. در واقع به غیر از بانک‌های بزرگ در سطح جهان، سایر بانک‌های متوسط و کوچک، عمدتا در فضای ارز ملی کشور خود و در ساز و کارهای منطقه‌ای عملیات انجام می‌دهند و به سیستم پرداخت داخلی محلی متصل هستند.^{۳۸}

بنابراین با توجه به میزان تراکنش‌های مورد نیاز روزانه، در همه کشورهای طرف تجاری ایران این امکان فراهم است که در صورت برآورده شدن برخی الزامات، همکاری با بانک‌ها حتی در شرایط تحریمی ادامه داشته باشد و توسعه یابد، بدون اینکه آن بانک واهمه‌ای از تحریم‌های آمریکا و قطع دسترسی به چرخه دلار داشته باشد.

در خصوص چین باید گفت بسیاری از بانک‌های چینی هستند که از طرفی، فعالیت دلاری ندارند و از سوی دیگر، میزان دارایی آن‌ها برای پوشش دادن به مبادلات تجاری با ایران مناسب است. همچنین ایجاد سیستم پرداخت بین بانکی فرا سرزمینی (CIPS) توسط چین،^{۳۹} عزم این کشور برای حذف دلار از چرخه مبادلات تجاری‌اش با دیگر کشورها را نشان می‌دهد. چین از سال ۲۰۱۵ میلادی پیام‌رسان بومی CIPS را راه‌اندازی نموده است تا علاوه بر تسهیل تبادلات مالی خارجی با استفاده از این پیام‌رسان، به مرور وابستگی خود به پیام‌رسان سوئیفت که تحت کنترل آمریکاست را کاهش دهد. در سال ۲۰۱۹ میلادی پیام‌رسان CIPS روزانه بیش از ۱۳۵ میلیارد یوان معادل ۱۹,۴ میلیارد دلار در مبادلات مالی بین چین و ۹۶ کشور دیگر نقش داشته است.^{۴۰}

با این توضیحات به نظر می‌رسد در صورت عضویت در سیستم پرداخت CIPS و یا متصل کردن سیستم‌های پرداخت محلی ایرانی نظیر ساتنا به این سیستم، می‌توان عوارض ناشی از عدم همکاری سوئیفت با بانک‌های ایرانی را به حداقل رساند. همچنین مشکل عدم همکاری بانکی کشورهای نظیر عراق با بانک‌های ایرانی نیز با کمک واسطه‌ای بانک‌های چینی قابل حل است.

^{۳۸} عطااللهی، حسین (۱۳۹۸)، ظرفیت نظام بانکی چین برای انجام مبادلات دوجانبه در شرایط تحریم، اندیشکده اقتصاد مقاومتی، قابل مشاهده در:

urly.ir/dXbLX

^۳ Cross-Border Interbank Payment System

این سیستم، یک نظام پرداخت و پیام‌رسان مالی بین‌المللی است که جایگزین سوئیفت شده و در پرداخت‌های یوانی چین با طرفین تجاری‌اش مورد استفاده قرار می‌گیرد.

^{۴۰} خبرگزاری رویترز، قابل مشاهده در: b2n.ir/025386

لازم به ذکر است که «ایجاد یک شرکت تجاری مشترک برای تسهیل تجارت کالا»، «گشایش شعبات بانک‌های ایرانی در مناطق ویژه اقتصادی چین»، «تاسیس بانک مشترک چین-ایران»، «ایجاد صندوق سرمایه‌گذاری مشترک ایران و چین» و «گفتگو درباره امکان ایجاد سیستم فراگیر بین‌المللی مالی با استفاده از ظرفیت چین، که امکان دسترسی قانونی کلیه کشورها را فراهم کند» از جمله مواردی هستند که در همین راستا، در پیش‌نویس طرف ایرانی برای برنامه همکاری جامع ایران و چین (توافق ۲۵ ساله) آمده است و باید با جدیت دنبال شود.

گفتار دوم: حمایت فعال چین از ایران برای عضویت دائم در برخی سازمان‌های منطقه‌ای

همانطور که پیش‌تر مطرح شد، یکی از بهترین اقدامات برای رفع اثر از تحریم‌های یکجانبه آمریکا، منطقه‌گرایی است. در صورت تقویت تجارت منطقه‌ای از یک سو و کاهش تدریجی تعرفه‌ها از سوی دیگر، دولت آمریکا عملاً به هدف خود از اعمال تحریم‌ها دست نخواهد یافت.

در همین راستا جمهوری اسلامی علی‌رغم نیاز به استفاده از مزایای برخی سازمان‌های منطقه‌ای بین‌المللی مانند سازمان همکاری شانگهای و اتحادیه اقتصادی اوراسیا، همچنان موفق به عضویت دائم در این سازمان‌ها نشده است، که به نظر می‌رسد حمایت فعالانه چین به همراه روسیه از ایران، می‌تواند روند عضویت دائم ایران در این سازمان‌های منطقه‌ای را تسریع و تسهیل نماید.

نتیجه گیری:

جنگ داخلی در سوریه و عراق، آسیب‌های بی‌شماری را به بخش‌های مختلف این دو کشور وارد آورده و اقتصاد هر دو کشور را با آسیب‌های جدی مواجه کرده است.

توجه به جایگاه رو به رشد چین در عرصه اقتصاد بین‌الملل و تعامل آگاهانه، در کنار طراحی نقشه راهی برای نوع و میزان این تعامل، می‌تواند زمینه حل بسیاری از موانع تجارت خارجی ایران را فراهم نموده و توانمندی‌های ایران را به نیازهای موجود در کشورهای محور مقاومت پیوند بزند.

یکی از مهم‌ترین موانع، قطع ارتباط بانکی ایران با بانک‌های فعال در چرخه دلاری است که می‌توان با ایجاد یک سیستم فراگیر مالی با همکاری چین، که امکان دسترسی قانونی کلیه کشورها را فراهم کند، به حل آن پرداخت.

لازم به ذکر است که ظرفیت خوب موجود برای رفع اثر از فشار حداکثری دولت‌های غربی با محوریت آمریکا، به حضور آگاهانه و اقدامات عملی مناسب از سوی ایران نیاز دارد. در غیر این صورت، فرصت‌های تجاری موجود در منطقه صرفاً به بستری برای اجرای پروژه‌های چین تبدیل خواهد شد. بنابراین ضرورت دارد تبیین موضوع به واسطه اهمیت آن در کنار گام‌های عملی جمهوری اسلامی برای حرکت به سمت تحقق اهداف مذکور انجام بگیرد.